

अध्याय : एक

शोधपरिचय

१.१ शोधशीर्षक

यस शोधकार्यको शीर्षक कक्षा सातमा अध्ययनरत सतारभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन रहेको छ ।

१.२ शोधको प्रयोजन

प्रस्तुत शोधकार्य त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय नेपाली भाषाशिक्षा विभागअन्तर्गत नेपाली विषयको स्नातकोत्तर तह (एम.एड.) द्वितीय वर्ष आठौं पत्र नेपा.शि. ५९८ पाठ्यांशको उद्देश्य पूरा गर्ने प्रयोजनका लागि प्रस्तुत गरिएको छ ।

१.३ समस्याकथन

प्रस्तुत शोधकार्य निम्नलिखित समस्यामा केन्द्रित रहेको छ :

- (क) सतारभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठनमा के कस्ता त्रुटिहरू गर्छन् ?
- (ख) त्यस्ता त्रुटिहरूलाई कसरी वर्गीकरण गर्न सकिन्छ ?
- (ग) त्यस्ता त्रुटिहरू के कारणले हुन्छन् ?
- (घ) त्यस्ता त्रुटिहरू निराकरणका लागि के कस्ता उपायहरू सुझाउन सकिन्छ ?

१.४ शोधकार्यका उद्देश्यहरू

प्रस्तुत शोधकार्य निम्नलिखित उद्देश्य प्राप्तिका दिशामा केन्द्रित रहेको छ :

- (क) सतारभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरू पहिल्याउनु,
- (ख) त्यस्ता त्रुटिहरूको वर्गीकरण गर्नु,
- (ग) त्यस्ता त्रुटिहरू हुनका कारणहरू पत्ता लगाउनु,
- (घ) त्यस्ता त्रुटिहरू निराकरणका लागि उपायहरू सुझाउनु ।

१.५ पूर्वकार्यको समीक्षा

त्रुटिसँग सम्बन्धित रहेर यसभन्दा अगाडि पनि धेरै कामहरू भएका छन् । यस्ता अध्ययनहरूले प्रस्तुत शोधकार्यलाई निष्कर्षमा पुऱ्याउन धेरै सहयोग गर्ने भएकाले यहाँ वाक्यगठनसँग सम्बन्धित केही त्रुटिहरूको अध्ययनसँग सम्बन्धित पूर्वकार्यको अध्ययन गर्ने प्रयास गरिएको छ :

१. पारसमणि भण्डारी (२०३९), द्वारा “नेपाली भाषा दोस्रो भाषाका रूपमा सिक्ने कक्षा आठका विद्यार्थीहरूले वाक्यगठनमा गर्ने अशुद्धिहरूको अध्ययन” शीर्षकमा एक लघु अनुसन्धान प्रस्तुत गरिएको छ । यसको उद्देश्य नेवारीभाषी विद्यार्थीहरूद्वारा नेपाली वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरू पहिल्याई निराकरण गर्नु रहेको छ । क्षेत्रीय अध्ययन विधिमा केन्द्रित रहेर तयार पारिएको यो अनुसन्धानबाट के कुरा प्रस्ट हुन्छ भने मातृभाषाका प्रभावका कारण नेवारीभाषी विद्यार्थीहरूले लिङ्गसम्बन्धी त्रुटि बढी गरेका हुन् किनकि आदरार्थी वाक्यमा लिङ्ग नछुट्टिने हुँदा यस्ता वाक्यमा त्रुटि न्यून देखिएको छ ।

२. हेमाङ्गराज अधिकारी (वि.सं.२०४०), द्वारा त्रुटिविश्लेषणसम्बन्धी अध्ययन गर्ने क्रममा “शिक्षातर्फ प्रवीणता प्रमाणपत्र तहमा पहिलो भाषा र दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली सिक्ने विद्यार्थीहरूका वाक्यगठनमा पाइने त्रुटिहरू” शीर्षकमा अध्ययन गरिएको छ । उक्त शोधको मुख्य उद्देश्य पहिलो भाषाका रूपमा नेपाली भाषा प्रयोग गर्ने र दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली भाषा प्रयोग गर्ने प्रमाणपत्र तहमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूका त्रुटिहरू पहिल्याई तुलनात्मक अध्ययन गर्नु रहेको छ ।

यसमा क्षेत्रीय अध्ययन विधिको प्रयोग गरी ३० जना पहिलो भाषाका रूपमा नेपाली बोल्ने र ३० जना दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली बोल्ने नेवारी मातृभाषाको प्रयोग गर्ने विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यगठनका वचन, आदर, लिङ्ग, पुरुष र वाच्यमा गर्ने त्रुटिहरूलाई तुलनात्मक रूपमा देखाइएको छ ।

यो अनुसन्धानबाट वाक्यगठनमा नेपाली भाषा दोस्रो भाषाका रूपमा सिक्नेहरूले नेपाली मातृभाषीहरूका तुलनामा केही बढी त्रुटिहरू गर्दा रहेछन् तर नेपाली मातृभाषी विद्यार्थीहरूले पनि प्रशस्तै त्रुटिहरू गर्दा रहेछन् भन्ने कुरा अवगत हुन्छ ।

३. डिल्लीराम रिमालद्वारा “धिमाल भाषाको अध्ययन” (२०४३/०४५) लघु अनुसन्धान प्रस्तुत गरिएको छ। उक्त अनुसन्धानका प्रमुख उद्देश्यहरूमा धिमालहरूको जाति र भाषाको परिचय दिने, धिमाल भाषाको भाषिक संरचनाको वर्णन गर्ने, शैक्षिक दृष्टिले धिमाल भाषा र नेपाली भाषाका वाक्यात्मक संरचनाको तुलना गर्नु रहेका छन्।

प्रस्तुत शोधको सामग्री मोरङ जिल्लाका उर्लावारी, हसन्दह, इटहरा र भापा जिल्लाका दमक र माईक्षेत्रका व्यक्तिहरूसँगको सम्पर्क तथा विचार विमर्शका साथै निर्देशात्मक प्रकृतिका प्रश्नावलीमार्फत लिखित रूपमै सङ्कलन गरिएको हुँदा प्रस्तुत अध्ययन मुख्य रूपमा क्षेत्रीय सामग्री सङ्कलन विधि र आंशिक रूपमा पुस्तकालयीय विधिमा आधारित देखिन्छ।

प्रस्तुत शोधले भाषासम्बन्धी पक्षहरूलाई उद्घाटन गरे पनि धिमालभाषी विद्यार्थीहरूले गर्ने त्रुटिहरूको पक्षलाई भने समेटेको देखिँदैन।

४. गङ्गाबहादुर के.सी (खड्का) (वि.सं.२०५५), द्वारा “सुर्खेत जिल्लाका कक्षा पाँच उत्तीर्ण विद्यार्थीहरूमा पाइने त्रुटिहरूको अध्ययन” शीर्षकमा एक शोधपत्र प्रस्तुत गरिएको छ। जसको प्रमुख उद्देश्य मगरभाषी विद्यार्थीहरूले कविताको सस्वरपठन, शब्दोच्चारण, वाक्यगठन र वर्णविन्यासमा गर्ने त्रुटिहरू पत्ता लगाउनु, त्रुटिको तुलनात्मक अध्ययन-विश्लेषण गर्नु र प्राप्त निष्कर्षका आधारमा सुझावहरू प्रस्तुत गर्नु रहेको छ।

५. सुशीलादेवी मिश्र (वि.सं.२०५५/०५६), द्वारा “कक्षा पाँच उत्तीर्ण थारूभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन” शीर्षकको शोध प्रस्तुत गरिएको छ। उक्त शोधको प्रमुख उद्देश्य कक्षा पाँच उत्तीर्ण थारूभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरू पत्ता लगाउनु, उक्त विद्यार्थीहरूले वाक्यगठनअन्तर्गत सबैभन्दा बढी त्रुटि गर्ने क्षेत्र पहिचान गर्नुका साथै नगर र ग्रामीणक्षेत्रका विद्यार्थीहरूले गर्ने त्रुटिमा पाइने भिन्नता पत्ता लगाउनु रहेको छ।

क्षेत्रीय अध्ययन विधिको प्रयोग प्रमुख रूपमा गरिएको प्रस्तुत अध्ययन छ, कक्षामा अध्ययनरत थारूभाषी विद्यार्थीहरूलाई जनसङ्ख्याका रूपमा सामग्रीसङ्कलनका लागि वाक्यगठनअन्तर्गत लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदर गरी चार तत्त्व समावेश गर्दै प्रश्नावली सोहीअनुरूप बनाई परीक्षण गरिएको पाइन्छ। प्रश्नावली मूलतः खाली ठाउँ भर्ने, छोटो उत्तर दिने, अनुवाद गर्ने र नियन्त्रित तर स्वतन्त्रात्मक लेखन गरी चार प्रकारको रहेको पाइन्छ। परीक्षणपश्चात् प्रतिशतका आधारमा तथ्याङ्कीय विश्लेषणका साथै तुलनासमेत गरिएको छ। उक्त शोधकार्यले वाक्यगठनका छ तत्त्वहरूलाई समेट्न सकेको पाइँदैन।

६. वासुदेव गौतमद्वारा “कक्षा पाँच पूरा गरेका राजवंशीभाषी विद्यार्थीहरूले गर्ने त्रुटिहरूको विश्लेषण २०५६” शीर्षकमा एक लघु अनुसन्धान प्रस्तुत गरिएको छ। यस अध्ययन विश्लेषणका उद्देश्यहरूमा वाक्यगठन लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरका आधारमा हुने पदसङ्गतिगत त्रुटिको विश्लेषण गर्नु, वर्णविन्यासमा विद्यार्थीहरूले गर्ने त्रुटिहरू पत्ता लगाउनु, उक्त अध्ययनको निष्कर्षका आधारमा सुझावहरू प्रस्तुत गर्नु आदि रहेका छन्।

प्रस्तुत शोधमा प्रयोगात्मक प्रकृतिको क्षेत्रीय सामग्री सङ्कलन विधिको उपयोग गरी दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली भाषा प्रयोग गर्ने राजवंशीभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषालाई स्तरीय र शुद्ध प्रयोग गर्नमा निकै त्रुटि गरेको पाइन्छ। त्यसमा पनि सबभन्दा बढी लिङ्गसम्बन्धी ९५ प्रतिशत त्रुटि गरेको पाइन्छ। त्यस्तै अल्पविराम, प्रश्न चिह्न, पूर्णविरामसम्बन्धी त्रुटि पनि प्रशस्तै हुने गरेको पाइन्छ। उक्त अध्ययनमा राजवंशीभाषी विद्यार्थीहरूले गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन गर्ने उद्देश्य राखिएको भए पनि चन्द्रविन्दु र अजन्तको प्रयोगसम्बन्धी गर्ने त्रुटिहरूका बारेमा कुनै निष्कर्ष दिइएको देखिँदैन।

७. विप्रहरि दाहाल (वि.सं.२०५७), द्वारा “नेपाली र भोजपुरी भाषाका वाक्यगठनको व्यतिरेकी विश्लेषण” सम्बन्धी एक लघु अनुसन्धान भएको छ। नेपाली र भोजपुरी भाषाको सामान्य परिचय दिने, नेपाली र भोजपुरी भाषाका वाक्यगठनका विशेषताहरू पहिल्याउने, नेपाली र भोजपुरी भाषाका वाक्यगठनको व्यतिरेकी विश्लेषण गर्ने, भोजपुरी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाका वाक्यगठनमा गर्ने

सम्भावित त्रुटिक्षेत्र पहिल्याउने र नेपाली र भोजपुरी भाषाको वाक्यगठनका सम्बन्धमा गरिएको व्यतिरेकी विश्लेषणको निष्कर्ष दिने उद्देश्यमा उक्त शोध केन्द्रित रहेको छ ।

यस शोध कार्यका निम्ति मूल रूपमा क्षेत्रीय अध्ययन विधिको प्रयोग गरिएको छ । शोधको अध्ययनका निम्ति वीरगन्जमा बोलिने भोजपुरी भाषालाई नमुना सामग्री बनाई विभिन्न प्रकारबाट प्राप्त सामग्रीको वर्गीकरण, विश्लेषण र तालिकीकरण गरी तुलनात्मक विधिसमेत उपयोग गरिएको छ ।

८. देवलाल काप्ले (वि.सं.२०५८), द्वारा “पर्वत जिल्लाका दक्षिण भेगमा मगरभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन” शीर्षकमा एक लघु अनुसन्धान भएको छ । यस अध्ययनले भाषा सिकाइमा हुने त्रुटि तथा वाक्यगठनसम्बन्धी सैद्धान्तिक चर्चा गर्नका लागि कक्षा आठमा अध्ययनरत मगरभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरू पत्ता लगाई मगरभाषी विद्यार्थीहरूबाट गरिने त्रुटिहरूको तुलनात्मक विश्लेषण गर्ने तथा त्रुटि निराकरणात्मक शिक्षणका लागि सुझाव दिने प्रमुख उद्देश्य राखिएको देखिन्छ ।

क्षेत्रीय अध्ययन विधिको प्रयोग गरी तयार पारिएको यस अध्ययनले विद्यार्थीहरूको लेखन अभिव्यक्ति परीक्षण गर्दा विद्यार्थीले सबैभन्दा बढी त्रुटि वचनमा ४५.६ प्रतिशत, कारकमा २० प्रतिशत र भाव तथा पक्षमा ४ प्रतिशत त्रुटि गरेको निष्कर्ष निकालिएको छ ।

९. अमरजङ्ग कठेत (वि.सं.२०६८), द्वारा “कक्षा सातमा अध्ययनरत मुसहरभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन” शीर्षकको शोध प्रस्तुत गरिएको छ । उक्त शोधको प्रमुख उद्देश्य कक्षा सातमा अध्ययनरत मुसहरभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरू पत्ता लगाउनु रहेको छ ।

क्षेत्रीय अध्ययन विधिको प्रयोग गरी तयार पारिएको प्रस्तुत शोधपत्र मुसहरभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली भाषाको वाक्यगठन गर्दा गरेका लिङ्गगत, वचनगत,

पुरुषगत, कालगत त्रुटिहरू र ती त्रुटि हुनका कारणहरू पत्ता लगाउनमा केन्द्रित रहेको छ ।

दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली भाषा सिक्ने मुसहर समुदायका विद्यार्थीहरूले यस्ता प्रकारका त्रुटिहरू गर्नुमा उनीहरूको भाषिक व्यवस्था वा मातृभाषाको प्रभावलाई नै प्रमुख समस्याका रूपमा लिन सकिन्छ । यसका अतिरिक्त नियमित अध्ययन तथा अभ्यासको कमी हुनु, आर्थिक अवस्था कमजोर भएका कारण विद्यालय जान नपाउनु आदि त्रुटि हुनका कारण हुन् भन्ने निष्कर्ष निकाल्न सकिन्छ ।

यसरी त्रुटिका सम्बन्धमा विभिन्न क्षेत्रमा धेरै अध्ययन अनुसन्धान भए पनि वाक्यगठनमा सतारभाषी विद्यार्थीले गर्ने त्रुटिका सम्बन्धमा भने खासै अनुसन्धान भएको पाइँदैन । तसर्थ सतारभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यगठनका सन्दर्भमा के कस्ता त्रुटिहरू गर्दछन्, सोको अध्ययन गर्नु आवश्यक ठानिएको छ । उल्लिखित अध्ययनहरूले प्रस्तुत शोधकार्यलाई केही मात्रामा सहयोग पुऱ्याउने भएकाले तिनीहरूलाई सहयोगी सामग्रीका रूपमा प्रस्तुत अध्ययनमा प्रयोग गरिएको छ ।

१.६ अध्ययनको औचित्य

विद्यार्थीहरूमा सिकाइ प्रक्रिया कसरी चलिरहेको हुन्छ, सो पत्ता लगाउन उनीहरूले सिकतै गरेको भाषामा पाइने त्रुटिहरूको अध्ययन महत्त्वपूर्ण हुन्छ । कुनै पनि भाषा सिकाइका क्रममा त्रुटि हुनु स्वाभाविक हो । भाषा सिकाइमा गल्तीबाट मात्र निखार आउने भएकाले सिकारुको सिकाइ प्रक्रिया त्रुटिसँगै अगाडि बढ्छ । नेपाली भाषा नेपालको कार्यालयीय सम्पर्कको भाषा हो । यसको प्रयोगमा शुद्धतातर्फ अग्रसर गराउनु आजको आवश्यकता हो । यस क्रममा भाषाको शुद्धता तथा त्रुटिविहीन भाषिक प्रयोगका लागि भाषाशिक्षणमा विशेष ध्यान पुऱ्याउनु पर्दछ । सिकारुले गरेका त्रुटिहरूको पहिचान गरी त्रुटि निराकरण गर्न विभिन्न उपायहरूको आवश्यकता हुन्छ ।

हरेक भाषाको आफ्नै किसिमको एउटा निजी पहिचान वा व्यवस्था हुन्छ, जुन सम्बन्धित भाषाका वक्ताहरूको अभिव्यक्तिमा देख्न सकिन्छ । व्याकरण भाषा व्यवस्थाभित्रको एउटा व्यवस्था हो । व्याकरणभित्र अन्तरनिहित थुप्रै पक्षहरूमध्ये व्याकरणिक कोटिहरू महत्त्वपूर्ण हुन्छन् । व्याकरणिक कोटिभित्र लिङ्ग, वचन, पुरुष, आदर आदि पर्दछन् ।

कुनै पनि भाषाको व्याकरणिक पक्षको अध्ययन उक्त भाषिक व्यवस्थाको पहिचान, उत्थान, संरक्षण, सम्बर्द्धन र विकासका लागि महत्त्वपूर्ण मानिन्छ । कक्षा सातमा अध्ययनरत सतारभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली वाक्यगठन गर्दा गर्ने त्रुटिहरूको पहिचान गर्दै त्यस्ता त्रुटिहरूको वर्गीकरण र विश्लेषण गरी त्रुटिहरूको निराकरण गर्न यस विषयमा अध्ययन अनुसन्धान गर्नु आवश्यक छ । त्रुटि अध्ययनको महत्त्व तथा आवश्यकता भाषा सिकाइका क्रममा एक पक्षमा मात्र सीमित नभई भाषा शिक्षणका क्रममा आउने अनेकौं पक्षसँग यसको सम्बन्ध रहेको हुन्छ । त्रुटिविश्लेषणले भाषा शिक्षणका क्रममा भाषासिकाइ प्रक्रिया, उद्देश्य निर्माण, पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक निर्माण, शिक्षण विधि छनोट, मूल्याङ्कन प्रक्रिया आदिमा समेत महत्त्वपूर्ण भूमिका खेलेको हुन्छ । सतार भाषा कथ्यमा मात्र सीमित रहेकाले अन्य प्रभावशाली भाषाको प्रभाव परेको र भाषिक मिश्रणको स्थिति रहेका कारणले गर्दा उनीहरूले गर्ने त्रुटिहरूको पहिचान गरी त्यस्ता त्रुटिहरूको निराकरण गर्न तथा निदानात्मक शिक्षण गर्नका लागि पनि त्रुटि विश्लेषण गर्न आवश्यक छ ।

सतारभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यगठन गर्दा गर्ने त्रुटिहरूको पहिचानका निम्ति यी दुई भाषाहरूमा भएका व्याकरणात्मक कोटिहरू जस्तै : लिङ्ग, वचन, पुरुष, आदर आदिका पक्षमा तुलनात्मक अध्ययन गरिएको छ । जसले गर्दा यी दुबै भाषाका बीचमा कति नजिक वा टाढाको व्याकरणिक भेद छ र कति समानता र कति भिन्नता छ भन्ने कुराको तथ्यपूर्ण तथ्याङ्क देखाउँछ ।

प्रस्तुत अध्ययनले सतार भाषासम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धान गर्न चाहनेहरूलाई पनि केही हदसम्म भए पनि पूर्वाधार खडा गर्नेछ साथै मातृभाषामा शिक्षण गर्नका लागि समेत केही हदसम्म सहयोगी हुनेछ । यसका अतिरिक्त भाषाप्रति जानकारी राख्न खोज्ने भाषाप्रेमी तथा सतारभाषीका आम पाठकहरूका लागि समेत उपयोगी हुने देखिन्छ । यस अध्ययन भन्दा अगाडि त्रुटिविश्लेषणसँग सम्बन्धित विभिन्न किसिमका अध्ययन अनुसन्धान भए पनि सतारभाषी विद्यार्थीहरूले गर्ने त्रुटिको खासै अध्ययन अनुसन्धान नभएकाले पनि यो अनुसन्धान औचित्यपूर्ण रहेको छ ।

१.७ शोधकार्यको सीमा

प्रस्तुत शोधकार्यको शीर्षक “कक्षा सातमा अध्ययनरत सतारभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन” रहेकाले यो शोधलाई निम्न सीमाभित्र सीमाकङ्कन गरिएको छ :

(क) सतारभाषी विद्यार्थी भन्नाले मेची अञ्चलमा पर्ने भ्रपा जिल्लाको वैगुन्धुरा र महाभारा गा.वि.स.का सरकारी ४ र निजी १ गरी जम्मा ५ ओटा विद्यालयका कक्षा सातमा अध्ययनरत ६० जना सतारभाषी विद्यार्थीहरूलाई लिइएको छ ।

(ख) त्रुटिहरू भन्नाले उक्त सतारभाषी विद्यार्थीहरूसँग लिइएको परीक्षामा देखिने नेपाली वाक्यगठनसम्बन्धी त्रुटिलाई मात्र लिइएको छ ।

(ग) वाक्यगठनका क्रममा लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरमा आधारित वाक्यको मात्र परीक्षण गरिएको छ ।

१.८ शोधविधि

प्रस्तुत अध्ययन पूर्ण रूपमा क्षेत्रीय सामग्री सङ्कलन विधि र आंशिक रूपमा पुस्तकालयीय विधिमा आधारित रहेको छ । त्यसक्रममा त्रुटिपक्षको विशेष अध्ययन गर्ने उद्देश्यले प्रश्नपत्र निर्माणलाई प्राथमिकता दिइएको छ । प्रश्नपत्र निर्माण गर्ने क्रममा गुरुवर्ग र भाषाविद्हरूको सल्लाह र सुझाव लिई परीक्षणका लागि उपयुक्त प्रश्नहरूको छनोट गरिएको छ ।

१.८.१ जनसङ्ख्या तथा प्रतिनिधि नमुना छनोट

यस अध्ययनका लागि आवश्यक सामग्री सङ्कलन गर्न भ्रपा जिल्लाको वैगुन्धुरा गा.वि.स.का ३ ओटा र महाभारा गा.वि.स.का २ ओटा गरी जम्मा ५ ओटा विद्यालयका ६० जना विद्यार्थीहरूलाई जनसङ्ख्या तथा प्रतिनिधि नमुना छनोटका रूपमा लिइएको छ । उल्लिखित विद्यालयमा वैगुन्धुरा गा.वि.स.मा पर्ने श्री अमर उ.मा.वि., श्री लेखनाथ नि.मा.वि. र श्री वैगुन्धुरा इडिलस स्कूल । त्यस्तै महाभारा गा.वि.स.मा पर्ने श्री

बालकल्याण उ.मा.वि.र श्री जनकल्याण नि.मा.वि. रहेका छन् । उक्त विद्यालयबाट विद्यार्थी छनोट गर्दा छात्र-छात्राको सङ्ख्या बराबर बनाउने प्रयास गरिएको छ ।

१.८.२ सामग्री निर्माण

शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा वाक्यगठनअन्तर्गत लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरसम्बन्धी आवश्यक सूचना लिनका लागि वस्तुगत प्रश्न, अनुवाद, सङ्क्षिप्त उत्तरात्मक र स्वतन्त्र लेखन गरी जम्मा ४ किसिमका छुट्टाछुट्टै प्रश्नावली तयार गरिएको छ । वस्तुगत प्रश्नमा लिङ्ग र वचनसम्बन्धी १०/१० ओटा, पुरुष र आदरसम्बन्धी ६/६ ओटा प्रश्नहरू समावेश गरिएको छ । अनुवादका लागि लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरसम्बन्धी ४/४ ओटा वाक्यहरू पर्ने गरी एक अनुच्छेद सतारभाषाबाट नेपाली भाषामा अनुवाद गर्न लगाइएको छ । त्यसै गरी स्वतन्त्र लेखनका लागि सतार जातिकै संस्कृति भल्कने 'दसहरा पर्व' कसरी मनाउछौं ? भन्ने शीर्षकमा १० वाक्यमा नघटाई वर्णन गर्न लगाउने गरी प्रश्नपत्र तयार पारिएको छ ।

१.८.३ व्याख्या, विश्लेषण र प्रस्तुतीकरण

सङ्कलित सामग्रीको व्याख्या तथा विश्लेषणका लागि निम्न प्रक्रिया अवलम्बन गरिएको छ :

क) विद्यार्थीका अभिव्यक्तिमा देखिएका त्रुटिहरूलाई लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरका आधारमा विभाजन गरी उदाहरण स्वरूप प्रस्तुत गरिएको छ ।

ख) लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरमध्ये सबैभन्दा बढी त्रुटिक्षेत्र पत्ता लगाउनका लागि प्राप्त प्रतिक्रियामा देखिएका त्रुटिहरूको अध्ययन विश्लेषण गरी त्यसै आधारमा जुन क्षेत्रमा बढी त्रुटि देखियो त्यसलाई नै बढी त्रुटिक्षेत्र मानी निष्कर्ष निकालिएको छ ।

१.८.४ शोधको परीक्षण प्रक्रिया

क) वस्तुगत, विषयगत, स्वतन्त्र लेखन र मौखिक गरी जम्मा चार प्रकारका प्रश्नहरू तयार गरी त्यसलाई नै अध्ययनको मूल सामग्रीका रूपमा प्रयोग गरिएको छ ।

ख) विद्यार्थीहरूलाई प्रश्नको उत्तर लेख्नुभन्दा अगाडि उत्तरपुस्तिकाको शिरमा आफ्नो तथा विद्यालयको नाम लेख्न लगाइएको छ ।

ग) वस्तुगत, विषयगत, स्वतन्त्र लेखन र मौखिक उत्तरलाई समेत परीक्षण गरी नमुना छनोटमा परेका विद्यार्थीहरूले वाक्यगठनका कुन कुन पक्षमा त्रुटि गरे भनी परीक्षण गरिएको छ ।

घ) परीक्षा लिँदा वस्तुगत प्रश्नका लागि सही उत्तरमा ठीक चिह्न (√) र गलत उत्तरमा बेठीक चिह्न (×) लगाउन निर्देशन दिइएको छ । यसैगरी, सङ्क्षिप्त उत्तरात्मक विषयको प्रश्नका लागि प्रश्नको तल्लापट्टि खाली ठाउँमा वाण (→) चिह्नले सङ्केत गरेको ठाउँमा उत्तर लेख्न लगाइएको छ भने स्वतन्त्र लेखनका लागि प्रश्नपत्रमै उत्तरपुस्तिका प्रदान गरिएको छ । समयको सीमाङ्कन प्रश्नमै गरिएको छ ।

ङ) सैद्धान्तिक अध्ययनका लागि विभिन्न कृति, लेख, रचना तथा पुस्तकालयको प्रयोग गरी सामग्री सङ्कलन गरिएको छ ।

१.९ शोधपत्रको रूपरेखा

अध्याय-एक :	शोधपरिचय
अध्याय-दुई :	सैद्धान्तिक परिचय/अध्ययन
अध्याय-तीन :	सङ्गतिका आधारमा नेपाली र सतार भाषाको वाक्यगठनको व्यतिरेकी अध्ययन
अध्याय-चार :	वाक्यगठनसम्बन्धी समग्र त्रुटिहरूको व्याख्या तथा विश्लेषण
अध्याय-पाँच :	निष्कर्ष तथा सुझाव

अध्याय : दुई

त्रुटिविश्लेषण

२.१ त्रुटिविश्लेषणको सैद्धान्तिक पृष्ठभूमि

२.१.१ त्रुटिविश्लेषणको परिचय

भाषाशिक्षणका क्रममा विद्यार्थीले के कस्ता प्रकृतिका त्रुटिहरू के कारणबाट गर्छन् भनी अध्ययन एवं विश्लेषण गर्ने कार्यलाई त्रुटि विश्लेषण भनिन्छ, (ढुङ्गाना, २०६७ : ११६) । त्रुटिविश्लेषण भाषा सिकाइका क्रममा विद्यार्थीहरूले गर्ने त्रुटिहरूको वर्णन र वर्गीकरणसँग सम्बन्धित अध्ययन विश्लेषण हो । सन् १९७० को दशकपछि उपयुक्त ढङ्गले भाषाशिक्षण गराउन तथा भाषा सिक्ने क्रममा शिक्षार्थीले गर्ने गल्ती, कमजोरी आदि औल्याएर त्यसप्रति सचेत गराउने दृष्टिले त्रुटिविश्लेषणको अवधारणा भाषाशिक्षण सिकाइका क्रममा आएको हो ।

आधुनिक भाषाविज्ञानको वर्तमान खोजअनुसार भाषाशिक्षण र त्रुटिविश्लेषण वास्तवमा दोस्रो भाषा वा अन्य भाषाशिक्षणका सन्दर्भमा विकसित दृष्टिकोण तथा पद्धति हो । तापनि त्यसकै समस्थिति र अंशतः केही भिन्न स्थितिमा पनि उपयोग गर्न सकिन्छ, (अधिकारी, २०५३: १०३) । भाषा सिकाइका क्रममा सिकाइको अभिव्यक्तिमा पाइने त्रुटिहरूको अध्ययनले खासगरी उसको भाषाविकास प्रक्रियाको बारेमा ज्ञान दिलाउन प्रभावकारी भूमिका निर्वाह गरेको हुन्छ । भाषाविकास प्रक्रियाको अध्ययन पहिलो वा मातृभाषामा मात्र नभई दोस्रो वा अन्य भाषा सिकाइमा पनि हुनु आवश्यक छ । अथवा सिकारुहरूले सिक्न लागेका जुनसुकै भाषाको सिकाइ प्रक्रियाको अध्ययन यस दृष्टिले महत्त्वपूर्ण ठहरिन्छ ।

भाषाशिक्षणका सन्दर्भमा त्रुटिविश्लेषण व्यतिरेकी विश्लेषण भन्दा भिन्न किसिमको सिद्धान्त र पद्धति हो । संरचनात्मक भाषाविज्ञान र व्यवहारवादी मनोविज्ञानको प्रभाव र प्रेरणा व्यतिरेकी विश्लेषणको आधारस्तम्भ हो भने रूपान्तरण व्याकरण र मनोवादी मनोविज्ञानको प्रभाव र प्रेरणा त्रुटिविश्लेषणको जग हो । व्यतिरेकी विश्लेषण शिक्षकमुखी पद्धति हो भने त्रुटिविश्लेषण शिक्षार्थीमुखी पद्धति हो, (श्रीवास्तव, सन् १९९१:८८) । त्रुटिविश्लेषण आधुनिक भाषाविज्ञानबाट प्रमाणित धारणा हो । आधुनिक भाषाविज्ञानका सम्प्रदायमा रूपान्तरणवाद र मनोवादी धारणाअनुसार त्रुटि भाषाशिक्षणमा प्रस्तावित निराकरणात्मक र संज्ञानात्मक

विधिसँग निकट रहेको देखिन्छ । संज्ञानात्मक पद्धतिमा भाषालाई व्यवस्थाका रूपमा बुझ्न र सम्झ्न प्रोत्साहित गरिन्छ । त्रुटिविश्लेषण विद्यार्थीपरक हुनाले र खास शिक्षार्थीको भाषिक सम्पादनसँग सम्बद्ध हुनाले यो केवल एकपक्षीय हुन्छ । यसबाट विद्यार्थीमा निहित भाषा सिकाइ प्रक्रियाको प्रत्यक्ष वर्णन हुनसक्छ । यसले भाषा सिकाइ प्रक्रियाको व्याख्या गर्ने प्रत्यक्ष र गतिशील आधार प्रदान गर्दछ ।

त्रुटिविश्लेषणलाई भाषाशिक्षण सिकाइका क्रममा प्रायोगिक अध्ययनका रूपमा लिइन्छ । जसले भाषा सिकाइमा महत्वपूर्ण स्थान ओगट्छ । त्रुटिलाई भाषा सिकाइका सन्दर्भमा नकरात्मक रूपमा लिई भाषा सिकाइको प्रक्रियालाई अघि बढाउने हुनाले भाषाशिक्षणमा त्रुटिको महत्वपूर्ण स्थान रहेको मान्नुपर्छ । शिक्षणका क्रममा यसको उपयोगिता प्रस्ट भल्कन्छ । यसले भाषा सिकाइका कठिनाइका तहहरूको पहिचान गर्न, भाषाविषयक खास-खास रोगहरू पत्ता लगाउन, शिक्षण विधि, शिक्षण क्रियाकलाप र शिक्षण सामग्रीको उपयोग गरेर शिक्षण सिकाइलाई प्रभावकारी बनाउन सहयोग पुग्दछ भन्ने दृष्टिकोण अघि सार्दछ, (भण्डारी, २०५४ : २) । त्रुटिले सिकाइको प्रकृतिलाई बुझ्न तथा शिक्षकलाई विद्यार्थीको भाषिक त्रुटि पत्ता लगाउन र विद्यार्थीलाई आफ्नो भाषिक क्षमता आकलन गर्नसमेत सहयोग पुऱ्याउने हुनाले यसको महत्व उच्च रहेको मानिन्छ ।

२.१.२ त्रुटिविश्लेषण प्रक्रिया

शिक्षार्थीहरूका सिकाइमा भएको कठिनाइको स्तर पहिचान गर्दै निराकरणात्मक शिक्षण गर्नका लागि शिक्षकले त्रुटिहरूको व्यवस्थित अध्ययन र अनुसन्धान गर्नुपर्ने हुन्छ । यस्तो अध्ययनले त्रुटिहरूको निराकरण गरी सिकाइलाई उद्देश्यमुखी, दिगो तथा प्रभावकारी बनाउन सहयोग पुऱ्याउँछ । यसका साथै यस्तो अध्ययनले उपयुक्त शिक्षण विधिहरूको छनोट गर्न र पाठ्यसामग्रीको तयारी तथा पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक निर्माणमा समेत सहयोग पुग्छ ।

सामान्यतः त्रुटिविश्लेषण प्रक्रियालाई तीन चरणमा उल्लेख गर्ने गरेको पाइन्छ; ती हुन् :

- क) त्रुटिको पहिचान
- ख) त्रुटिको वर्गीकरण
- ग) त्रुटिको व्याख्या/वर्णन

क) त्रुटिको पहिचान

पहिचान त्रुटिविश्लेषण प्रक्रियाको प्रथम र महत्त्वपूर्ण चरण हो । यस चरणमा सर्वप्रथम शिक्षार्थीले त्रुटि कहाँ र कसरी गरेका छन् भन्ने कुराको पहिचान गरिन्छ । यसका निमित्त दुई वा दुईभन्दा बढी विद्यार्थीहरूका अभिव्यक्ति (लिखित वा मौखिक) लाई अध्ययन विश्लेषण गर्ने, ती विद्यार्थीहरूका अन्य अभिव्यक्तिहरूमा सोही प्रकारको त्रुटि छ कि छैन ? छ भने त्यस्ता त्रुटिको आवृत्ति कति छ ? सो कुराको अध्ययन गरेर त्रुटि भएका ठाउँहरूको र त्रुटिपूर्ण भाषिक एकाइको पहिचान गरिन्छ । यसका लागि विद्यार्थीहरूले आदानात्मक र प्रदानात्मक; व्यक्तिगत तथा सामूहिक कुन प्रकारको त्रुटि गरेका हुन् सो कुराको पहिचान गरिन्छ ।

ख) त्रुटिको वर्गीकरण

त्रुटिविश्लेषण प्रक्रियाको दोस्रो तथा महत्त्वपूर्ण चरणका रूपमा त्रुटिको वर्गीकरणलाई लिने गरिन्छ । शिक्षार्थीहरूको लिखित वा मौखिक सामग्रीको अध्ययन पश्चात् त्रुटिको पहिचान भइसकेपछि यस्ता त्रुटिहरू कुन कुन प्रकृति र प्रकारका छन् भनी राम्ररी अध्ययन गरेर त्रुटिको वर्गीकरण गर्ने गरिन्छ । त्यसपछि त्रुटिहरूको प्रकृति र स्वरूपअनुसार विभिन्न कोटि र उपकोटिहरूमा वर्गीकरण गरिन्छ । यस्ता त्रुटिहरूलाई व्यक्तिनिष्ठ र समूहनिष्ठ; उत्पादनात्मक र पहिचानात्मक; मूर्त प्रकृतिका र अमूर्त प्रकृतिका; आंशिक प्रकृतिका र समग्र प्रकृतिका; भाषान्तरिक र अन्तरभाषिक आदि कोटि तथा उपकोटिहरूमा वर्गीकरण गर्ने गरिन्छ ।

ग) त्रुटिको व्याख्या/वर्णन

त्रुटिहरूको पहिचान र वर्गीकरण पश्चात् त्रुटिको व्याख्या तथा विश्लेषण गर्ने कार्य यस चरणमा गरिन्छ । मातृभाषा, पाठ्यसामग्री, शिक्षक, सिकारु स्वयम् वा दोस्रो तथा विदेशी भाषा जस्ता कुराहरूमध्ये कुन कारणले गर्दा र किन त्रुटि भएको हो भन्ने कुराको प्रस्ट र विस्तृत व्याख्या तथा वर्णन यस चरणमा गर्ने गरिन्छ । त्यसै गरी त्रुटिका क्षेत्रान्तर्गत उच्चारण, वर्णविन्यास, शब्दरचना, शब्दप्रयोग, रूपरचना, वाक्यगत, अर्थगत र सङ्कथनगत आदिको वर्णन पनि यसै चरणमा गर्ने गरिन्छ । मूलतः यस चरणमा त्रुटिका स्रोतहरूको निर्धारण गर्ने गरिन्छ ।

त्रुटिको पहिचान, वर्गीकरण र व्याख्या/वर्णन जस्ता तीनओटा चरणहरूमा त्रुटिविश्लेषण प्रक्रिया सम्पन्न गरिए तापनि सामान्यतः त्रुटिविश्लेषण प्रक्रियामा पूर्वनिर्धारित कोटि पद्धति र पश्चनिर्धारित कोटि पद्धति गरी दुईओटा पद्धतिलाई अपनाउने गरिन्छ :

क) पूर्वनिर्धारित कोटि पद्धति

पूर्वनिर्धारित कोटि पद्धतिमा विद्यार्थीहरूले गर्ने त्रुटिहरू के कस्ता भाषा व्याकरणगत कोटिअन्तर्गतका हुन सक्छन्, तिनको प्रकृति र प्रकार शिक्षकले पूर्वानुमान गरेर त्यसको ढाँचा बनाएको हुन्छ । त्यसपछि, विद्यार्थीहरूले गरेका खास अभिव्यक्तिहरू सङ्कलन गरी त्यसको अध्ययन विश्लेषण गरिन्छ र कुन-कुन पक्षमा त्रुटि गरेको हो त्यसको पहिचान गरी पूर्वनिश्चित व्याकरण कोटिमा राखेर विश्लेषण गरिन्छ । जस्तै : उच्चारण, हिज्जे, रूप आदि पूर्वनिर्धारित स्तम्भहरूमा तत्सम्बन्धी त्रुटिहरू राखी तिनको तालिकीकरण गरिन्छ र विश्लेषण गनिन्छ । वाक्यगत त्रुटिलाई लिङ्ग, वचन, पुरुष, आदर, काल, भाव र वाच्य आदि कुनमा भएको हो, त्यहीअनुसार विश्लेषण गरी निराकरणात्मक शिक्षण गरिन्छ । सबै कुराहरूको विश्लेषण गर्दा विद्यार्थीहरूले खास पक्षमा कुन प्रकृतिका त्रुटि गर्छन् भन्ने कुरा पत्ता लगाउन पूर्वनिर्धारित कोटि पद्धति बढी उपयोगी हुन्छ ।

ख) पश्चनिर्धारित कोटि पद्धति

पश्चनिर्धारित कोटि पद्धतिमा त्रुटि हुने क्षेत्रहरूको पूर्वानुमान गरिँदैन । यो पद्धतिलाई पूर्वनिर्धारित कोटि पद्धतिको ठीक विपरीत मानिन्छ । यस पद्धतिमा सर्वप्रथम विद्यार्थीहरूले बोलेका वा लेखेका खास अभिव्यक्तिहरू सङ्कलन गरी तिनको अध्ययन गरेर मात्र त्रुटिहरूको प्रकृति पहिचान गर्ने तथा छानबिन गर्ने काम गरिन्छ र त्यसका आधारमा त्रुटिहरूको वर्गीकरणसमेत गर्न सकिन्छ । यस क्रममा प्राप्त त्रुटिहरूको प्रकृति हेरेर मात्र तिनको कोटि वा उपकोटि छुट्टयाउने काम हुन्छ, (अधिकारी, २०५६: १४९) । विद्यार्थीले खास अभिव्यक्तिका क्रममा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन गर्न पश्चनिर्धारित कोटि पद्धति उपयोगी हुन्छ ।

२.२ त्रुटिको वर्गीकरण

भाषा सिकाइका क्रममा हुने त्रुटिलाई स्वाभाविक प्रक्रिया, क्रम वा प्रवृत्तिको सङ्केतका रूपमा लिइन्छ । भाषा सिक्ने सिकारुले भाषा सिकाइका क्रममा गर्ने गरेका त्रुटिहरूलाई

विभिन्न आधारमा हेर्न सकिन्छ । एकातिर त्रुटिहरूलाई भाषिक सिकाइक्रमका आधारमा देखाउन सकिन्छ, भने अर्कोतिर यिनलाई सिकाइप्रक्रिया, त्रुटिगत पद्धति एवम् प्रवृत्तिका आधारमा पनि दृष्टिगत गर्न सकिन्छ, (अधिकारी, २०५६: १४६-१४७) ।

हाम्रो देश नेपाल एक बहुभाषिक राष्ट्र भएकाले यहाँ विभिन्न भाषाभाषीका वक्ताहरू प्रशस्तै पाइन्छन् । यसरी नेपालमा धेरै भाषाहरू बोलिने भएको हुँदा सबै शिक्षार्थीहरूले एकै प्रकारका त्रुटि गर्छन् भन्न सकिँदैन अर्थात् त्रुटिमा विविधता पाइन्छ । यही विविधतालाई ध्यानमा राखी विभिन्न विद्वान्हरूले त्रुटिको वर्गीकरण विभिन्न तरिकाले विभिन्न वर्गमा आधारित भई गरेका छन् । जसलाई निम्नअनुसार उल्लेख गर्न सकिन्छ :

२.२.१ विकासशीलताका आधारमा

विकासशीलताका आधारमा त्रुटिलाई अव्यवस्थित त्रुटि, व्यवस्थित त्रुटि र उत्तरव्यवस्थित त्रुटि गरी तीन वर्गमा वर्गीकरण गर्ने गरिएको छ :

क) अव्यवस्थित त्रुटि

कुनै पनि विद्यार्थीले भाषा सिकाइ गर्ने क्रममा गर्ने प्रारम्भिक त्रुटिलाई अव्यवस्थित वा अनियमित त्रुटि भनिन्छ । यस किसिमको त्रुटिलाई सिकारुले पुनरावृत्ति नगरी बेग्लाबेग्लै ढङ्गले प्रयोग गरेको हुन्छ, अर्थात् एकपल्ट एकखाले र अर्कोपल्ट अर्कै खाले त्रुटि गर्छ । त्यसैले, यसलाई अव्यवस्थित त्रुटि भनिएको हो ।

ख) व्यवस्थित त्रुटि

एउटै व्यक्तिले धेरै ठाउँमा एकै खालको त्रुटि गर्‍यो भने त्यस्तो त्रुटिलाई नियमित वा व्यवस्थित त्रुटि भनिन्छ । यस्तो त्रुटि अनुमेय र त्रुटिविश्लेषणका दृष्टिले महत्त्वपूर्ण हुन्छ । सचेत भएर भाषाको प्रयोग गर्दा पनि आफैँ शिक्षार्थीले सुधार्न नसक्ने खालका त्रुटिहरू नियमित हुन्, (पूर्ववत् : १४६) । भाषिक ज्ञानको अभाव, गलत सामान्यीकरण तथा भ्रामक व्युत्पत्तिका कारण यस्ता त्रुटिहरू हुने गर्दछन् । यस्ता त्रुटिहरू हटाउनका लागि सिकारु स्वयम्ले ध्यानपूर्वक सचेत भएर आधिकारिक पुस्तकहरू पढ्ने तथा शिक्षकले शिक्षण सिकाइका क्रममा विशेष ध्यानदिनुपर्ने हुन्छ ।

ग) उत्तरव्यवस्थित त्रुटि

भाषिक नियमको पर्याप्त मात्रामा ज्ञान हुँदा-हुँदै पनि विद्यार्थीको असावधानीका कारण हुने त्रुटिलाई उत्तर व्यवस्थित त्रुटि भनिन्छ । यस्तो त्रुटि भाषिक प्रयोगको रङ्काइ वा चिप्लाइबाट हुने गर्दछ । कतै-कतै वा ज्यादै कम मात्रामा देखिने यस्ता त्रुटिहरू कतै भने त्रुटि विहीन अवस्थामै हुन्छन् । अतः शिक्षार्थीको सावधानीबाट यस्तो त्रुटिको निराकरण गर्न सकिन्छ ।

२.३ भाषाकोटिका आधारमा

भाषाकोटिका आधारमा त्रुटिलाई निम्नअनुसार वर्गीकरण गर्न सकिन्छ :

२.३.१ उच्चारणगत त्रुटि

कुनै पद, रूप, वर्ण, पदावली वाक्यांश वा वाक्यको उच्चारण गर्दा हुने त्रुटिलाई उच्चारणगत त्रुटि भनिन्छ ।

२.३.२ वर्णविन्यासगत त्रुटि

लेखाइका क्रममा वर्णविन्यासमा हुने त्रुटिहरूलाई वर्णविन्यासगत त्रुटि भनिन्छ ।

२.३.३ शैलीगत त्रुटि

अनुपयुक्त वा असान्दर्भिक शैलीको प्रयोग गर्दा हुने त्रुटिलाई शैलीगत त्रुटि भनिन्छ ।

२.३.४ शब्दभण्डारगत त्रुटि

शब्द निर्माण र प्रयोगका क्रममा हुने त्रुटिलाई शब्दभण्डारगत त्रुटि भनिन्छ ।

२.३.५ व्याकरणगत त्रुटि

रूपरचना, वाक्यरचना वा वाक्यान्तरणका क्रममा गर्ने त्रुटिहरूलाई व्याकरणगत त्रुटि भनिन्छ ।

२.४ स्रोतका आधारमा

स्रोतका आधारमा त्रुटिलाई भाषान्तरिक त्रुटि र अन्तरभाषिक त्रुटि गरी दुई भागमा वर्गीकरण गर्न सकिन्छ :

२.४.१ भाषान्तरिक त्रुटि

मातृभाषाको प्रयोगका क्रममा गरिने त्रुटिलाई भाषान्तरिक त्रुटि भनिन्छ ।

२.४.२ अन्तरभाषिक त्रुटि

कुनै भाषालाई मातृभाषाका रूपमा बोल्ने शिक्षार्थीले अर्को भाषा सिक्ने क्रममा गर्ने त्रुटिलाई अन्तरभाषिक त्रुटि भनिन्छ; जस्तै सतारभाषी विद्यार्थीले नेपाली भाषा बोल्दा गर्ने त्रुटिहरू यस कोटिमा पर्दछन् ।

२.५ गम्भीरताका आधारमा

गम्भीरताका आधारमा त्रुटिलाई अर्थघातक त्रुटि र अर्थअघातक त्रुटि गरी दुई प्रकारमा वर्गीकरण गर्न सकिन्छ :

२.५.१ अर्थघातक त्रुटि

जुन त्रुटि गर्नाले एउटा अर्थको सट्टा अर्कै अर्थ लाग्छ भने त्यस प्रकारका त्रुटिलाई अर्थघातक त्रुटि भनिन्छ; जस्तै :

दिशा - दिसा

घडी - घरी

यस्ता त्रुटिहरूले अर्थको अनर्थ बनाउने भएकाले बढी घातक र हानिकारक हुन्छन् ।

२.५.२ अर्थअघातक त्रुटि

शिक्षार्थीले प्रयोग गरेका भाषिक त्रुटिपूर्ण वर्ण, शब्द, पद, पदावली, वाक्य वा सङ्कथनबाट पनि भाषिक सम्प्रेषणमा बाधा उत्पन्न हुँदैन भने त्यस्ता त्रुटिलाई अर्थअघातक त्रुटि भनिन्छ; जस्तै :

पानि (पानी)

पछी (पछि)

साथि (साथी), आदि ।

तर यस्ता त्रुटिहरू पनि क्षम्य भने हुँदैनन् । भाषा शिकाइका सन्दर्भमा शिक्षार्थीले गरेका त्रुटिहरूलाई सहज, स्वाभाविक र सफलताका प्रतीकका रूपमा लिने गरिन्छ । तसर्थ शिक्षार्थीहरूले गरेका त्रुटिहरूको विश्लेषण गर्नु आवश्यक देखिन्छ । यसरी उनीहरूले गरेका त्रुटिहरूको निराकरण गर्नका लागि त्रुटिको पहिचान, वर्गीकरण तथा व्याख्या तथा विश्लेषण गर्ने गरिन्छ । यसका अलावा पूर्वनिर्धारित कोटि पद्धति र पश्चनिर्धारित कोटि पद्धतिको प्रयोग गरी शिक्षार्थीहरूले गर्ने त्रुटिको वर्गीकरण र व्याख्या गरी निदानात्मक शिक्षण गर्नका लागि त्रुटिविश्लेषण प्रक्रिया महत्त्वपूर्ण र उपयोगी सिद्ध हुने देखिन्छ ।

अध्याय तीन

सङ्गतिका आधारमा नेपाली र सतार भाषाको वाक्यगठनको व्यतिरेकी अध्ययन

३.१ व्यतिरेकी अध्ययन

दुई वा दुईभन्दा बढी भाषाका व्यवस्था वा उपव्यवस्थाहरूको समानता वा भिन्नतासम्बन्धी तुलनात्मक अध्ययनसँग व्यतिरेकी विश्लेषण सम्बन्धित छ, (अधिकारी, २०६२: १२७) । व्यतिरेकी विश्लेषणले दुई वा दुईभन्दा बढी भाषाहरूका बीच विभिन्न स्तरमा पाइने समानता र भिन्नताहरूको विश्लेषण गर्दछ । व्यतिरेकी विश्लेषणबाट स्रोत भाषा (मातृभाषा वा पहिलो भाषा) र लक्ष्य भाषा (दोस्रो वा विदेशी) भाषाका बीचको समानता र भिन्नताबारे जानकारी प्राप्त हुन्छ ।

त्रुटि बिना भाषा सिकाइ सम्भव छैन । त्रुटिबाट नै सिकाइ भइरहेको हुन्छ । शिक्षार्थीले भाषा सिक्ने क्रममा कुनै न कुनै प्रकारका भाषिक त्रुटिहरू गरिहाल्छन् । पहिलो वा स्रोत भाषाका तुलनामा लक्ष्य वा दोस्रो भाषा सिक्न कठिनाइहरू उत्पन्न हुनसक्छन् । उक्त कठिनाइका कारण स्रोत भाषा र लक्ष्य भाषामा भएको भिन्नताले गर्दा नै हो । भाषा सिकाइका क्रममा सहजता रहने भएकाले पहिलो भाषाको सिकाइमा सहज स्थानान्तरण भई सिकाइमा कठिनाइ कम हुन्छ । यस्तो अवस्था नरही पहिलो र दोस्रो भाषाका विशेषताहरूमा प्रशस्त भिन्नताहरू रहेमा सिकाइ समस्यापूर्ण हुनजान्छ । जति धेरै भाषिक भिन्नता रह्यो त्यति सिकाइ कठिनाइपूर्ण हुन्छ अथवा दुई भाषाको प्रकृति तथा भाषिक व्यवस्थागत दूरीको मात्राले सिकाइ समस्यामा विभिन्नता ल्याउँछ । यसरी समानतालाई सिकाइको सरलतासँग र भिन्नतालाई कठिनाइसँग सम्बद्ध मानिएको पाइन्छ । भाषाका विशिष्ट अभिलक्षण भन्दा सामान्य अभिलक्षणहरू सिकाइमा बढी स्थानान्तरणीय हुन्छन् । त्यसै गरी लक्ष्य वा दोस्रो भाषाका सिकाइ कठिनाइको व्याख्या तथा पूर्वानुमान गर्न व्यतिरेकी अध्ययनले सहयोग पुऱ्याउँछ । त्यसकारण यहाँ नेपाली भाषा र सतार भाषाको व्यतिरेकी अध्ययन गरिएको छ ।

३.२ लिङ्गका आधारमा नेपाली भाषा र सतार भाषाको वाक्यगठन

लिङ्ग मूलतः नामसँग सम्बन्धित व्याकरणात्मक कोटि हो । यसले नामको खास प्रकृतिलाई जनाउँछ, (अधिकारी, २०६२: ७५) । जुनसुकै भाषाका वाक्यमा नामसँग अर्को कुनै शब्द

(सर्वनाम, विशेषण, कोटिकर, सम्बन्ध पद र क्रिया) हो । पदसङ्गतिको भेदले जति किसिमको अर्थ भेद देखिन्छ, त्यसलाई लिङ्ग भनिन्छ, (पोखरेल, २०५४: ६४) । नेपाली भाषामा जस्तै सतार भाषामा पनि लिङ्ग दुई किसिमका नै हुन्छन् । पुरुष वा भाले जातिको बोध गराउने शब्दलाई पुलिङ्ग भनिन्छ । त्यसै गरी स्त्री वा पोथी जाति बुझाउने शब्दलाई स्त्रीलिङ्ग भनिन्छ ।

३.२.१ कर्ता (मानवीय) र क्रियापद

नेपाली भाषामा

पुलिङ्गी वाक्य

१. हरि स्कूल गयो ।
२. भाइ चिया खाँदै छ ।
३. भतिजो नाच्यो ।
४. नाति बजारमा छ ।

स्त्रीलिङ्गी वाक्य

१. रीता स्कूल गई ।
२. बहिनी चिया खाँदै छिन् ।
३. भतिजी नाची ।
४. नातिनी बजारमा छिन् ।

प्रस्तुत नेपाली भाषाका पुलिङ्गी १, २, ३ र ४ मा पुलिङ्गी कर्ता हरि, भाइ, भतिजो र नातिका साथमा पुलिङ्गी क्रियापद गयो, खाँदै छ, नाच्यो र छ प्रयोग गरिएको छ भने स्त्रीलिङ्गी वाक्य १, २, ३ र ४ मा स्त्रीलिङ्गी कर्ता रीता, बहिनी, भतिजी र नातिनीका साथमा स्त्रीलिङ्गी क्रियापद गई, खाँदै छिन्, नाची र छिन् प्रयोग भएको छ । अतः नेपाली भाषाको वाक्यगठनमा कर्ता र क्रियापद लिङ्गबाट प्रभावित भएको देखिन्छ । अर्थात् कर्ता तथा क्रियापदका आधारमा लिङ्ग छुट्टयाउन सकिन्छ ।

सतार भाषामा

पुलिङ्गी वाक्य

१. हरि स्कूले चालाविना
२. बोबु चाई जुँयिदा ।
३. भोचोञ्कुडा ऐनेइना ।
४. गडम्कुडा होटियोरे मिनायाँ ।

स्त्रीलिङ्गी वाक्य

१. रीता स्कूले चालाविना ।
२. मोई चाई जुँयिदा ।
३. भोचोञ्कुडी ऐनेइना ।
४. गडम्कुडी होटियोरे मिनायाँ ।

नेपाली भाषामा जस्तै सतार भाषामा पनि पुलिङ्ग र स्त्रीलिङ्ग गरी लिङ्ग शब्दगत रूपमा दुई प्रकारका रहेका छन् । यहाँ प्रस्तुत उपर्युक्त सतार पुलिङ्गी वाक्य १, २, ३, र ४ मा क्रमशः पुलिङ्गी कर्ता हरि, बबु, भोचोञ्कुडा र गडम्कुडाका साथमा पुलिङ्गी क्रिया चालाविना, जुँयिदा, ऐनेइना र मिनायाँ प्रयोग भएको छ भने स्त्रीलिङ्गी वाक्य १, २, ३ र ४ मा क्रमशः स्त्रीलिङ्गी कर्ता रीता, मोई, भोचोञ्कुडी र गडम्कुडीका साथमा पनि पुलिङ्गी कर्तामा प्रयोग भएकै क्रियापदहरू क्रमशः चालाविना, जुँयिदा, ऐनेइना र मिनायाँ प्रयोग भएको पाइन्छ । नेपाली भाषामा जस्तो सतार भाषामा कर्ता र क्रियापद लिङ्गबाट प्रभावित भएको देखिँदैन अर्थात् क्रियापदका आधारमा लिङ्ग छुट्ट्याउन सकिँदैन ।

सम्भावित त्रुटि

लिङ्गले क्रियापदमा प्रभाव नपार्ने भएका कारण सतारभाषी विद्यार्थीहरूले दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली सिक्ता तलका जस्ता वाक्यमा त्रुटि गर्नसक्ने सम्भावना देखिन्छ :

१. दिदी आयो ।
२. सीता भोलि स्कूल जानेछ ।
३. छोरी किताब पढ्दैन ।
४. बहिनी काम गर्दैन ।

३.२.२ विशेष््य र विशेषण

नेपाली भाषामा

पुलिङ्गी वाक्य	स्त्रीलिङ्गी वाक्य
१. केटो हसिलो छ ।	१. केटी हसिली छे ।
२. रोहित अल्छी छ ।	२. रञ्जिता अल्छिनी छे ।
३. गणेश धेरै मोटो थियो ।	३. रमिता धेरै मोटी थिई ।
४. धनी भाइ आयो ।	४. धनी बहिनी आई ।

माथिका पुलिङ्गी वाक्य १, २, ३ र ४ मा क्रमशः पुलिङ्गी विशेष््य केटो, रोहित, गणेश र भाइका साथमा पुलिङ्गी विशेषण हसिलो, अल्छी, मोटो र धनी आएको छ भने स्त्रीलिङ्गी

वाक्य १, २, ३ र ४ मा क्रमशः स्त्रीलिङ्गी विशेष्य केटी, रञ्जिता, रमिता र बहिनीका साथमा स्त्रीलिङ्गी विशेषण हसिली, अलिङ्गनी, मोटी र धनी जस्ता शब्दहरू प्रयोगमा आएका छन् । यसरी हेर्दा नेपाली भाषाको वाक्यगठनमा विशेषण र विशेष्यलाई लिङ्गले प्रभावित पारेको छ ।

सतार भाषामा

पुलिङ्गी वाक्य

१. कुडा कुशिगी मिनाया ।
२. रोहिते कुढियो मिनाया ।
३. गणेश ओडी मुटाई ताहँकाना ।
४. किशौँड बोबुइ हेकयिना ।

स्त्रीलिङ्गी वाक्य

१. कुडी कुशिगी मिनाया ।
२. रञ्जिताई कुढियो मिनाया ।
३. रमिता ओडी मुटाई ताहँकाना ।
४. किशौँड मोइत्रे हेकयिना ।

उपर्युक्त सतार भाषाका पुलिङ्गी वाक्य १, २, ३ र ४ मा क्रमशः पुलिङ्गी विशेष्य कुडा, रोहिते, गणेश र बोबुइका साथमा कुशिगी, कुढियो, मुटाई र किशौँड विशेषण शब्दहरू प्रयोगमा आएका देखिन्छन् । त्यसै गरी स्त्रीलिङ्गी वाक्य १, २, ३ र ४ मा स्त्रीलिङ्गी विशेष्य कुडी, रञ्जिताई, रमिता, र मोइत्रेका साथमा पनि पुलिङ्गी विशेषण कुशिगी, कुढियो, मुटाई र किशौँड प्रयोगमा आएका छन् । समग्रमा सतार भाषाको वाक्यगठनमा आउने विशेष्य र विशेषणपद लिङ्गबाट प्रभावित नभई दुबै लिङ्गमा एकै किसिमको प्रयोग भएको पाइन्छ ।

सम्भावित त्रुटि

सतार भाषाको वाक्यगठनमा आउने विशेष्य र विशेषणपद नेपाली भाषाको जस्तो लिङ्गबाट प्रभावित नहुने हुँदा दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली सिक्ता उक्त भाषी विद्यार्थीहरूले निम्नअनुसारका त्रुटिहरू गर्ने सम्भावना रहन्छ :

१. नातिनी कालो छ ।
२. सीता धेरै राम्रो छन् ।
३. सरिता अग्लो छ ।

३.२.३ भेदक र भेद्य (मानवीय कर्ता)

नेपाली भाषामा

पुलिङ्गी वाक्य

१. मेरो भाइ आयो ।

२. उसको छोरो आउनेछ ।

स्त्रीलिङ्गी वाक्य

१. मेरी बहिनी आई ।

२. उसकी छोरी आउनेछिन् ।

नेपाली भाषाको वाक्यगठनमा पुलिङ्गी वाक्य १ र २ मा क्रमशः मेरो र उसको पुलिङ्गी (ओकारान्त) भेदकका साथमा क्रमशः भाइ र छोरो पुलिङ्गी भेद्यको प्रयोग भएको छ भने स्त्रीलिङ्गी वाक्य १ र २ मा स्त्रीलिङ्गी (इकारान्त) भेदक मेरी र उसकी साथमा स्त्रीलिङ्गी भेद्य बहिनी र छोरी प्रयोग भएको छ । यसरी चर्चा गर्दा नेपाली भाषाको वाक्यगठनमा भेदक र भेद्य दुवैमा लिङ्ग भेद देखिएको छ :

सतार भाषामा

पुलिङ्गी वाक्य

१. इजरेन बबुइ हेक्इना ।

२. उनिरेन कुडाइ होजुआ ।

स्त्रीलिङ्गी वाक्य

१. इजरेन मोइये हेक्इना ।

२. उनिरेन कुडिई होजुआ ।

प्रस्तुत सतार भाषाका पुलिङ्गी वाक्य १ र २ मा आएका पुलिङ्गी भेदक इजरेन र उनिरेनसँग क्रमशः पुलिङ्गी भेद्य बबुइ र कुडाइ प्रयोग गरिएको छ भने स्त्रीलिङ्गी वाक्य १ र २ मा स्त्रीलिङ्गी भेदक इजरेन र उनिरेनसँग मोइये र कुडिई जस्ता भेद्यको प्रयोग गरिएको पाइन्छ । यसरी सतार भाषाको वाक्यगठनमा भेद्यलाई आंशिक प्रभाव पारे पनि भेदकलाई लिङ्गले प्रभाव पारेको पाइँदैन ।

सम्भावित त्रुटिहरू

सतार भाषाको वाक्यगठनमा भेद्यपक्ष लिङ्गबाट आंशिक प्रभावित भए पनि भेदक चाहिँ लिङ्गबाट प्रभावित देखिँदैन । तसर्थ सतार मातृभाषी विद्यार्थीहरूले लक्षित भाषा नेपाली सिक्ता निम्नअनुसारका त्रुटिहरू गर्न सक्ने सम्भावना रहन्छ :

१. मेरो नातिनी आयो ।

२. उसको साली आउनेछ ।

३.२.३.१ कर्ता र क्रियापद (मानवेतर, सजीव)

नेपाली भाषामा

पुलिङ्गी वाक्य

१. गोरुले पानी खायो

२. कुकुर धेरै भुक्छ ।

स्त्रीलिङ्गी वाक्य

१. गाईले पानी खायो ।

२. कुकुर्नी धेरै भुक्छ ।

नेपाली भाषाका वाक्यगठनमा मानवेतर (सजीव) कर्ता स्त्रीलिङ्गी भएमा क्रियापदमा छुट्टै रूपहरू आवश्यक हुँदैनन्, (अधिकारी, २०५७ : १९५) ।

माथि उल्लेख गरिएका नेपाली भाषाका पुलिङ्गी वाक्यहरू १ र २ मा मानवेतर (सजीव) कर्ता गोरु र कुकुरका साथमा पुलिङ्गी क्रियापद खायो र भुक्छ प्रयोग गरिएको छ भने स्त्रीलिङ्गी वाक्यहरू १ र २ मा स्त्रीलिङ्गी कर्ता गाई र कुकुर्नीका साथमा पनि पुलिङ्गी क्रियापद क्रमशः खायो र भुक्छ नै प्रयोग भएको छ । अतः मानवेतर सजीव कर्ताको लिङ्गले क्रियापदमा कुनै पनि किसिमको प्रभाव पारेको देखिँदैन ।

सतार भाषामा

पुलिङ्गी वाक्य

१. डांग्रा दाकए जुँकिदा ।

२. सिता ओडिआँटे भूगा ।

स्त्रीलिङ्गी वाक्य

१. गोई दाकए जुँकिदा ।

२. सिताइंगा ओडिआँटे भूगा ।

सतार भाषाका पुलिङ्गी वाक्यहरू १ र २ मा मानवेतर पुलिङ्गी सजीव कर्ता डांग्रा र सिताका साथमा जुँकिदा र भूगा पुलिङ्गी क्रियापद प्रयोगमा आएको पाइन्छ । त्यसै गरी स्त्रीलिङ्गी वाक्य १ र २ मा गोई र सिताइंगा स्त्रीलिङ्गी कर्ताका साथमा पनि पुलिङ्गी क्रियापद जुँकिदा र भूगाको नै प्रयोग भएको पाइन्छ ।

यसरी विश्लेषण गर्दा सतार भाषाको मानवेतर सजीव कर्ताको लिङ्गले क्रियापदमा कुनै किसिमको प्रभाव नपारी एकै खालको प्रयोग भएको पाइन्छ ।

सम्भावित त्रुटिहरू

सतार भाषाको वाक्यगठनमा मानवेतर सजीव कर्ता पुलिङ्गी र सजीव कर्ता स्त्रीलिङ्गीका लागि प्रयोग हुने क्रियापदमा कुनै किसिमको लिङ्गभेद पाइँदैन । तसर्थ सतार मातृभाषी विद्यार्थीहरूले दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली सिक्ता त्रुटि गरेको पाइएन ।

३.३ वचनका आधारमा नेपाली भाषा र सतार भाषाको वाक्यगठन

एक वा अनेक वुझाउने शब्दको स्वरूपलाई वचन भन्दछन्, (सिग्दाल, २०४८:२५) । वाक्यमा नामको एक वा अनेक सङ्ख्या अनुसार सबै विकारी (नाम, सर्वनाम, विशेषण र क्रिया) पदमा देखिने प्रत्यक्ष वा संरचनाको भेदलाई वचन भनिन्छ, (पोखरेल, २०४४: ७७) । नामको सङ्ख्यासँग सम्बन्धित व्याकरणात्मक कोटि वचन हो, त्यसैले यसको सम्बन्ध सङ्ख्येय नामसँग रहेको हुन्छ, (अधिकारी, २०६२:८०) ।

३.३.१ कर्ता र क्रियापद

नेपाली भाषामा

एकवचन

१. सपना विद्यालय जान्छे ।

२. राम विद्यालय जान्छ ।

३. भाइ खेल्यो ।

४. बहिनी खेली ।

बहुवचन

१. सपनाहरू विद्यालय जान्छन् ।

२. रामहरू विद्यालय जान्छन् ।

३. भाइहरू खेले ।

४. बहिनीहरू खेले ।

माथि उल्लेख गरिएका नेपाली एकवचनका वाक्यहरू १, २, ३ र ४ मा एकवचन कर्ता सपना, राम, भाइ र बहिनीका साथमा एकवचन क्रियापद क्रमशः जान्छे, जान्छ, खेल्यो र खेलीको प्रयोग भएको छ भने बहुवचनका वाक्यहरू १, २, ३ र ४ मा बहुवचन कर्ता सपनाहरू, रामहरू, भाइहरू र बहिनीहरूका साथमा बहुवचनकै क्रियापद क्रमशः जान्छन्, जान्छन्, खेले र खेलेको प्रयोग भएको छ । यस प्रयोगलाई हेर्दा नेपाली भाषाको

वाक्यगठनमा कर्ता र क्रियापदलाई वचनले प्रभावित पारेको देखिन्छ, भने नेपालीमा बहुवचनमा स्त्रीलिङ्गी र पुलिङ्गी कर्ताले क्रियापदमा कुनै किसिमको प्रभाव पार्ने देखिँदैन ।

सतार भाषामा

एकवचन

बहुवचन

१. सपना स्कुले चालाआ ।

१. सपनाताकु स्कुले चालाआ ।

२. राम स्कुले चालाआ ।

२. रामताकु स्कुले चालाआ ।

३. बबुइ गातियिना ।

३. बबुइताकु गातियिना ।

४. मोये गातियिना ।

४. मोयेताकु गातियिना ।

उपर्युक्त एकवचनका वाक्यहरू १, २, ३ र ४ मा एकवचन कर्ता सपना, राम, बबुइ र मोयेका साथमा एकवचन क्रियापद क्रमशः चालाआ, चालाआ, गातियिना र गातियिनाको प्रयोग भएको पाइन्छ । त्यसै गरी बहुवचनका वाक्यहरू १, २, ३ र ४ मा बहुवचन कर्ता क्रमशः सपनाताकु, रामताकु, बबुइताकु र मोयेताकुका साथमा एकवचनमा प्रयोग भएका क्रियापदहरू नै क्रमशः चालाआ, चालाआ, गातियिना र गातियिनाको प्रयोग भएको छ ।

यसरी वचनका आधारमा भएका वाक्यगठनलाई विश्लेषण गर्दा कर्तालाई वचनले प्रभावित पारेको देखिन्छ, भने क्रियापदमा वचनले कुनै पनि किसिमको प्रभाव पारेको देखिँदैन ।

३.३.२ विशोष्य र विशेषण

नेपाली भाषामा

एकवचन

बहुवचन

१. मेवा पहेलो छ ।

२. मेवाहरू पहेला छन् ।

२. बहिनी राम्री छे ।

२. बहिनीहरू राम्रा छन् ।

माथि उल्लेख गरिएका वाक्यमा प्रयोग गरी देखाइएका उदाहरणबाट के थाहा हुन्छ, भने नेपालीमा विशेषणको रूप विशोष्य पदको वचनअनुसार फरक देखिन्छ ।

सतार भाषामा

एकवचन

बहुवचन

१. पोपिता सासांदाक गया ।

१. आइमा पोपिता सासांदाक गया ।

२. मोये मज् गया ।

२. मोयेताकु मज् गया ।

माथि उल्लेख गरिएका वाक्यबाट के थाहा हुन्छ भने सतार भाषामा नेपाली भाषामा जस्तो विशेषणको रूप विशेष्य पदको वचनअनुसार फरक नदेखिई समान देखिन्छ ।

सम्भावित त्रुटिहरू

सतार भाषाको वाक्यगठनमा आउने विशेष्य पद वचनअनुसार बदलिए पनि विशेषण पद समान नै देखिने हुँदा सतारभाषी विद्यार्थीहरूले दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली सिक्ता निम्नअनुसारका त्रुटिहरू गर्नसक्ने सम्भावना देखिन्छ :

१. रूखहरू अग्लो छन् ।

२. उनीहरू ठूलो छन् ।

३. भाइहरू कालो छन् ।

३.३.३ भेदक र भेद्य

नेपाली भाषामा

एकवचन

बहुवचन

१. उसको छोरो जान्छ ।

१. उसका छोराहरू जान्छन् ।

२. उसकी छोरी जान्छे ।

२. उसका छोरीहरू जान्छन् ।

३. मेरो साथी बाठो छ ।

३. मेरा साथीहरू बाठा छन् ।

माथि उल्लेख गरिएका नेपाली एकवचनका वाक्यहरू १, २ र ३ मा एकवचन (ओकारान्त/इकारान्त) भेदक क्रमशः उसको, उसकी र मेरोका साथमा भेद्य छोरो, छोरी र साथी प्रयोग भएको छ भने बहुवचनका वाक्यहरू १, २ र ३ मा बहुवचनबोधक (आकारान्त)

भेदक उसका र मेराका साथमा बहुवचनबोधक भेद्य छोराहरू, छोरीहरू र साथीहरू प्रयोग भएको छ । यसरी विश्लेषण गर्दा के कुरो देखिन्छ, भने नेपाली भाषाको वाक्यगठनमा भेदक र भेद्यलाई वचनले प्रभाव पारेको छ ।

सतार भाषामा

एकवचन

१. उनिरेन कुडाई चालाआ ।
२. उनिरेन कुडिई चालाआ ।
३. इजरेन संगेई चालाक गिया ।

बहुवचन

१. उनिरेन कुडाईताकु चालाआ ।
२. उनिरेन कुडिईताकु चालाआ ।
३. इजरेन संगेईताकु चालाक गिया ।

उपर्युक्त सतार भाषाको एकवचनका वाक्य १, २ र ३ मा एकवचन भेदक उनिरेन, उनिरेन र इजरेनका साथमा कुडाई, कुडिई र संगेई जस्ता भेद्य प्रयोग भएका छन् भने बहुवचनका वाक्यहरू १, २ र ३ मा एकवचनमा नै प्रयोग भएका भेदक उनिरेन, उनिरेन र इजरेनका साथमा बहुवचनका भेद्य कुडाईताकु, कुडिईताकु र संगेईताकु प्रयोग भएका छन् ।

यसरी माथि उल्लेख गरिएका सतार भाषाका वाक्यगठनका क्रममा आएका भेदकपदलाई वचनले प्रभाव पारेको पाइँदैन भने भेद्यपदचाहिँ वचनबाट प्रभावित देखिन्छ ।

सम्भावित त्रुटिहरू

सतार भाषाको वाक्यगठनमा आएको भेदकपद वचनबाट प्रभावित देखिँदैन भने भेद्यचाहिँ वचनबाट प्रभावित देखिने हुँदा दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली सिक्ने क्रममा सतारभाषी विद्यार्थीहरूले निम्नअनुसारका त्रुटिहरू गर्नसक्ने सम्भावना देखिन्छ :

१. उसको छोराहरू जान्छन् ।
२. मेरो साथीहरू लाटो छन् ।

३.४ पुरुषका आधारमा नेपाली भाषा र सतार भाषाको वाक्यगठन

कथनका सन्दर्भमा संलग्न भएका सहभागीहरूको प्रकृतिलाई जनाउने व्याकरणात्मक कोटि पुरुष हो, (अधिकारी, २०५५: ८७) । क्रियाका आधारमा कर्ता र क्रियाका बीचमा सम्बन्ध स्थापना गरी व्यक्ति वा कर्ताको भेद देखाउने पदहरू नै पुरुष हुन् । नेपाली भाषामा बोल्ने व्यक्ति प्रथम पुरुष, सुन्ने व्यक्ति वा श्रोता द्वितीय पुरुष र कुरा गरिने व्यक्ति वा विषय तृतीय पुरुष हुन् । यो विशेषतः सर्वनामसँग सम्बन्धित हुन्छ ।

नेपाली भाषामा

प्रथम पुरुष

१. म बजार जान्छु ।
२. हामी बजार जान्छौं

द्वितीय पुरुष

१. तँ बजार जान्छस्/जान्छेस् ।
२. तिमी बजार जान्छौ/जान्छ्यौ ।
३. तपाईँ बजार जानुहुन्छ ।

तृतीय पुरुष

१. ऊ बजार जान्छ/जान्छे ।
२. उनी बजार जान्छन्/जान्छिन् ।
३. उहाँ बजार जानुहुन्छ ।

माथि उल्लेख गरिएका नेपाली भाषाका प्रथम पुरुषका वाक्यहरू १ र २ मा प्रथम पुरुषीय कर्ता (सर्वनाम) म र हामीका साथमा प्रथम पुरुषीय क्रियापद क्रमशः जान्छु र जान्छौं प्रयोगमा आएका छन् । त्यसै गरी द्वितीय पुरुषका वाक्यहरू १, २ र ३ मा द्वितीय पुरुषीय कर्ता तँ, तिमी र तपाईँका साथमा द्वितीय पुरुषीय क्रियापद क्रमशः जान्छस्/जान्छेस्,

जान्छौ/जान्छ्यौ र जानुहुन्छ प्रयोग गरिएको छ । त्यस्तै तृतीय पुरुषका वाक्यहरू १, २ र ३ मा तृतीय पुरुषीय कर्ता क्रमशः ऊ, उनी र उहाँका साथमा तृतीय पुरुषीय क्रियापदहरू क्रमशः जान्छ/जान्छे, जान्छन्/जान्छिन् र जानुहुन्छको प्रयोग गरिएको छ । परिणामतः नेपाली भाषाको वाक्यगठनमा कर्ता र क्रियापद (उच्च आदरार्थी) लाई पुरुषले प्रभावित पारेको देखिन्छ ।

सतार भाषामा

प्रथम पुरुष

१. इञ् होटियोञ् चालाआ ।

२. आवु होटियोञ् चालाआ ।

द्वितीय पुरुष

१. आम् होटियोञ् चालाआ ।

२. आम् होटियोञ् चालाआ ।

३. आबेन होटियोञ् चालाआ ।

तृतीय पुरुष

१. उनी होटियोञ् चालाआ ।

२. उनी होटियोञ् चालाआ ।

३. आपँ/उनी होटियोञ् चालाआ ।

माथि उल्लेख गरिएका सतार भाषाका प्रथम पुरुषका वाक्य १ र २ मा प्रथम पुरुष कर्ता इञ् र आवुका साथमा प्रथम पुरुषीय क्रियापद क्रमशः चालाआ र चालाआ प्रयोग भएको छ । त्यसै गरी द्वितीय पुरुषका वाक्यहरू १, २ र ३ मा द्वितीय पुरुषीय कर्ता आम्, आम् र आबेनका साथमा क्रमशः चालाआ, चालाआ र चालाआ क्रियापदको प्रयोग भएको छ । त्यसै गरी तृतीय पुरुषका वाक्यहरू १, २ र ३ मा तृतीय पुरुषीय कर्ता उनी, उनी र आपँका

साथमा पनि प्रथम पुरुष र द्वितीय पुरुषीय वाक्यका साथमा आएका क्रियापद चालाआकै प्रयोग गरिएको छ ।

यसरी अध्ययन गरी हेर्दा सतार भाषाका प्रथम पुरुष, द्वितीय पुरुष र तृतीय पुरुषका क्रियापदमा समानता पाइन्छ । जस्तै माथि दिइएको उदाहरणमा प्रथम पुरुषबोधक कर्ता इञ् र आवु, द्वितीय पुरुषबोधक कर्ता आम्, आम् र आबेन तथा तृतीय पुरुषबोधक कर्ता उनी, उनी र आपैंका साथमा एउटै मात्र क्रियापद 'चालाआ' को प्रयोग गरिएको छ ।

सम्भावित त्रुटि

सतार भाषाको वाक्यगठनमा नेपाली भाषामा जस्तो पुरुषले क्रियापदलाई प्रभाव नपार्ने तथा पुरुषअनुसार कर्ता भिन्न भिन्न भए पनि क्रियापद एकै किसिमको प्रयोग हुने हुँदा सतारभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषालाई दोस्रो भाषाका रूपमा सिक्ता निम्नअनुसारका त्रुटिहरू गर्न सक्ने देखिन्छ :

१. हामी बनभोज जान्छ ।

२. उहाँ विद्यालय जान्छ ।

३.५ आदरका दृष्टिले नेपाली भाषा र सतार भाषाको वाक्यगठन

आदरले पनि व्याकरणात्मक कोटि दर्साउँछ । यो मानवीय प्रसङ्गमा बहुवचन वा संयुक्त क्रियाद्वारा व्यक्त हुन्छ । आदर मूलतः श्रोता (द्वितीय पुरुष) र अन्य सन्दर्भ (तृतीय पुरुष) मा व्यक्त हुन्छ । यसका लागि श्रोता सन्दर्भमा आदरार्थी सर्वनामको र अन्य सन्दर्भमा चाहिँ सर्वनामका साथै आदरसूचक नामको प्रयोग हुनसक्छ, (अधिकारी, २०६२: ९१) । शिष्टता वा समान तह जनाउन प्रयोग गरिने वाक्यीय अथवा रूप प्रक्रियात्मक भिन्नतालाई आदरार्थी भनिन्छ, (शर्मा, २०५६ : २१३) । भाषामा आदरतह भाषाभाषीहरूका सामाजिक, आर्थिक, धार्मिक र उमेरगत तहअनुसार निर्धारण भएको पाइन्छ ।

तालिका नं. १

आदरका दृष्टिले नेपाली भाषा र सतार भाषाको वाक्यगठन

	नेपाली भाषामा		सतार भाषामा	
आदरार्थी	द्वितीय पुरुष	तृतीय पुरुष	द्वितीय पुरुष	तृतीय पुरुष
आदरार्थी	तँ पढ्छस् ।	ऊ पढ्छ ।	आम् पाड्हाआ	उनी पाड्हाआ
मध्यम आदर	तिमी किताब पढ्छौं ।	तिनी किताब पढ्छन् ।	आम् कितोपबेन पाड्हाआ ।	उनी कितोपे पाड्हाआ ।
उच्च आदर	तपाईं किताब पढ्नुहुन्छ ।	उनी किताब पढ्छन् ।	आबेन कितोपबेन पाड्हाआ ।	उनी कितोपे पाड्हाआ ।
विशेष आदर	तपाईं किताब पढ्नुहुन्छ ।	उहाँ किताब पढ्नुहुन्छ ।	आबेन कितोपबेन पाड्हाआ ।	आँपे/उनी कितोपे पाड्हाआ ।
उच्चतर आदर	यहाँ किताब पढिबक्सिन्छ ।	श्यामबाबु किताब पढिबक्सिन्छ ।	उनी कितोपे पाड्हाआ ।	श्यामबोबु कितोपे पाड्हाआ ।
उच्चतम आदर	हजुर किताब पढिबक्सिन्छ ।	-	आबेन कितोपबेन पाड्हाआ ।	

प्रथम पुरुषबाट नेपाली भाषा र सतार भाषामा आदर व्यक्त नहुने हुनाले तालिकामा द्वितीय पुरुष र तृतीय पुरुषलाई मात्र देखाइएको छ । नेपाली भाषामा प्रथम, द्वितीय र तृतीय पुरुषले क्रियापदलाई प्रभावित पारेको देखिन्छ तर सतार भाषाका प्रथम, द्वितीय र तृतीय पुरुषहरूले क्रियापदलाई प्रभावित पारेको देखिँदैन । नेपाली भाषामा प्रयोग हुने द्वितीय पुरुषीय कर्ता 'तँ', 'तिमी' र 'तपाईं' का आदरार्थी रूपहरू सतार भाषामा क्रमशः 'आम्', 'आम्' र 'आबेन' द्वारा प्रकट भएको देखिन्छ । त्यसै गरी तृतीय पुरुषीय कर्ता 'ऊ', 'उनी' र 'उहाँ' का आदरार्थी रूपहरूमा एउटै 'उनी'को प्रयोग भएको देखिन्छ । यसरी आदरमा सतार भाषामा क्रियापदले कुनै प्रभाव पारेको देखिन्न । अर्थात् क्रियापदका आधारमा आदर छुट्ट्याउन सकिँदैन ।

सम्भावित त्रुटि

आदरार्थीका दृष्टिले नेपाली भाषा र सतार भाषाको वाक्यगठनमा धेरै भिन्नता भएको हुँदा सतारभाषी विद्यार्थीहरूले लक्ष्य भाषाका रूपमा नेपाली सिक्ता निम्नअनुसारका त्रुटि गर्नसक्ने सम्भावना देखिन्छ :

१. आमा घरमा छ ।
२. बुबा धेरै रिसाउँछ ।
३. कुकुर धेरै भुक्नुहुन्छ ।

३.६ सारांश

लिङ्गका आधारमा नेपाली भाषा र सतार भाषाको वाक्यगठनको व्यतिरेकी अध्ययन विश्लेषण गर्दा नेपाली भाषा र सतार भाषामा लिङ्गका आधारमा पुरुषको रूपायन द्वितीय र तृतीय पुरुषमा हुन्छ । नेपालीको वर्तमान, भूत र भविष्यत् गरी तीनै कालका क्रियापदलाई कर्ताको लिङ्गले प्रभाव पारे पनि सतार भाषामा लिङ्गले क्रियापदलाई प्रभाव पारेको देखिँदैन । वाक्यगठनका सन्दर्भमा लैङ्गिक विभेदले उक्त भाषालाई कुनै प्रभाव पारेको देखिँदैन । जस्तै: 'हरि स्कुल गयो' भन्ने नेपाली वाक्यलाई सतार भाषाको एकवचनमा 'हरि स्कुले चालाविना' हुन्छ भने नेपाली वाक्यको स्त्रीलिङ्गीकरण गर्दा 'रीता स्कुल गई' भन्ने वाक्यलाई सतार भाषामा 'रीता स्कुले चालाविना' हुनु यसको उदाहरण हो । नेपालीको मानवेतर सजीव क्रियापदमा कुनै लैङ्गिक विभेद नपाइए जस्तै सतार भाषामा पनि त्यस्तो खालको विभेद पाइँदैन । नेपाली भाषाको विशेषण र विशेष्य अनि भेदक र भेद्य दुवै पदमा लिङ्ग विभेद पाइए तापनि सतार भाषामा लिङ्गले कुनै असर पारेको पाइँदैन अथवा लिङ्ग भेद देखिँदैन ।

वचनका आधारमा नेपाली र सतार भाषाको वाक्यगठनमा व्यतिरेकी अध्ययन गर्दा नेपालीको कर्ता र क्रियापद दुवैमा वचन भेद प्रस्ट पाइन्छ भने सतार भाषाको क्रियापदमा बहुवचन जनाउन पनि एकवचनमा प्रयोग भएको क्रियापदको नै प्रयोग भएको पाइन्छ । जसमा क्रियाको विभेद रहेको पाइँदैन । नेपाली भाषाको विशेषण र भेदकमा वचन भेद देखिन्छ तर सतार भाषाको विशेषणपद र भेदकपदमा वचन भेद पाइँदैन तर भेद्य भने वचनबाट

प्रभावित देखिन्छ । पुरुषका आधारमा नेपाली र सतार भाषाको वाक्यगठनको व्यतिरेकी अध्ययन गर्दा नेपाली भाषाको कर्ता र क्रियापदमा पुरुष भेद देखिन्छ भने सतार भाषामा कर्तामा भेद देखिए पनि क्रियापदमा भने भेद देखिँदैन ।

आदरका दृष्टिले नेपाली र सतार भाषाको वाक्यगठनमा व्यतिरेकी अध्ययन गर्दा नेपालीमा आदरार्थी शब्दको प्रयोग नाम, सर्वनाम, विशेषण, लिङ्ग र क्रियामा हुने गर्दछ भने सतार भाषामा सामान्यतया नाम, सर्वनाम, लिङ्ग र विशेषणमा हुने गर्दछ । नेपाली र सतार दुबै भाषामा चार प्रकारका आदरार्थीको प्रयोग भएको पाइन्छ ।

अन्त्यमा यी दुई भाषाअन्तर्गत आदरको प्रयोगमा के कस्ता समानता र असमानता रहेका छन् भन्ने बारे अगाडि प्रयोग गरिएको तालिकाले स्पष्ट गर्ने प्रयास गरिएको छ । सरसर्ती हेर्दा दुबै भाषामा रहेका आदरार्थीहरूमा समानता देखिँदैन । सतार भाषाका आदरार्थी जनाउने वाक्य क्रियापदबाट प्रस्ट हुँदैनन् । आदरार्थी वाक्य कर्ताअनुसार मात्र छुट्ट्याउन सकिन्छ । नेपालीमा हजुर, आफू, यहाँ मौसूफजस्ता आदरको प्रयोग हुन्छ भने सतार भाषामा त्यस्तो स्थिति रहँदैन । आदर जनाउनका लागि कर्ताका ठाउँमा 'आबेन'ले काम गरेको देखिन्छ । यी सबै माथि गरिएका अध्ययन विश्लेषणका आधारमा चर्चा गर्दा लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरका दृष्टिले यी दुबै भाषाहरूको वाक्यगठनमा प्रशस्त भिन्नता रहेकाले सतारभाषी विद्यार्थीहरूले लक्ष्य भाषाका रूपमा नेपाली सिक्ता धेरै त्रुटि गर्ने सम्भावना देखिन्छ ।

अध्याय : चार

वाक्यगठनसम्बन्धी समग्र त्रुटिहरूको व्याख्या तथा विश्लेषण

४.१ परिचय

सतारभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठन गर्ने क्रममा विभिन्न किसिमका त्रुटिहरू गर्ने गरेको पाइन्छ । प्रस्तुत अध्ययनको प्रमुख उद्देश्य कक्षा सातमा अध्ययनरत सतारभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरू पत्ता लगाउनु रहेको छ । यो उद्देश्य पूरा गर्नका लागि तयार गरिएका चार किसिमका प्रश्नावलीबाट प्राप्त त्रुटिलाई लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदर गरी चार किसिममा छुट्ट्याएर विश्लेषण गर्दा निम्नअनुसारका त्रुटिहरू गरेको पाइएको छ :

४.१.१ लिङ्गगत त्रुटि

सामुदायिक तथा आवासीय विद्यालयका कक्षा सातमा अध्ययनरत सतारभाषी विद्यार्थीहरूले लक्ष्य भाषाका रूपमा नेपाली भाषा सिक्ता लिङ्गगत प्रयोगमा अधिकांश त्रुटि गरेको पाइएको छ । लिङ्गगत त्रुटिहरू पनि विविध पक्षसँग सम्बन्धित रहेका छन् । लिङ्गगत प्रयोगमा गरेका त्रुटिहरूलाई कर्ता (मानवीय) र क्रियापद, विशेष्य र विशेषण अनि भेदक र भेद्य (मानवीय कर्ता) सँग सम्बन्धित गरी तीन पक्षमा छुट्ट्याएर हेर्दा निम्नअनुसारका त्रुटिहरू गरेको पाइएको छ :

४.१.१.१ कर्ता (मानवीय) र क्रियापदसम्बन्धी त्रुटि

सतारभाषी विद्यार्थीहरूले कर्ता (मानवीय) र क्रियापदसम्बन्धी लिङ्गगत त्रुटिहरू प्रशस्त मात्रामा गरेको पाइएको छ । उनीहरूले वाक्यगठन गर्दा कर्ताअनुसारको क्रियापद प्रयोग गर्नुपर्नेमा त्यसो नगरी स्त्रीलिङ्गी कर्ताका साथमा पुलिङ्गी क्रियापदको प्रयोग गरेर त्रुटि गर्ने गरेको पाइएको छ । उनीहरूले गरेका त्रुटिपूर्ण वाक्यहरूका केही नमुना तल प्रस्तुत गरिएको छ :

१. दिदी घर गयो ।
२. बहिनी काम गर्दैन ।
३. काकी धेरै रिसाउँछ ।

प्रस्तुत वाक्य १, २ र ३ मा स्त्रीलिङ्गी कर्ता दिदी, बहिनी र काकीका साथमा स्त्रीलिङ्गी क्रियापद जानुभयो, गर्दिन/गर्दिनन् र रिसाउनुहुन्छ प्रयोग गर्नुपर्नेमा पुलिङ्गी क्रियापद गयो, गर्देन र रिसाउँछ प्रयोग गरेर त्रुटिपूर्ण वाक्यको सिर्जना गरेको देखिन्छ ।

माथि उल्लिखित प्रकृतिका त्रुटिलाई विश्लेषण गर्दा उक्त त्रुटिहरू मातृभाषाको व्यवधानबाट नै उत्पन्न भएका हुन् भन्ने अनुमान गर्न सकिन्छ ।

४.१.१.२ विशेष्य र विशेषणसम्बन्धी त्रुटि

सतारभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठन गर्दा लिङ्गगत प्रयोगमा विशेष्य र विशेषणसँग सम्बन्धित त्रुटि अधिकांश ठाउँमा गरेको पाइएको छ । उनीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठन गर्दा विशेषणसम्बन्धी पनि त्रुटि गर्ने गरेको पाइएको छ । स्त्रीलिङ्गी वाक्यमा स्त्रीलिङ्गी विशेषणकै प्रयोग गर्नुपर्नेमा पुलिङ्गी विशेषणको प्रयोग गरेर त्रुटि गरेको पाइएको छ । सतारभाषी विद्यार्थीहरूले विशेष्य र विशेषणसम्बन्धी वाक्यगठनमा गरेका त्रुटिका केही नमुनाहरूलाई निम्नअनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

१. नातिनी कालो छ ।

२. प्रमिला धेरै मोटो छन् ।

३. सम्भना होचो छ ।

प्रस्तुत वाक्य १, २ र ३ मा स्त्रीलिङ्गी विशेष्य नातिनी, प्रमिला र सम्भनाका साथमा स्त्रीलिङ्गी विशेषण काली, मोटी र होचीको प्रयोग गर्नुपर्नेमा त्यसो नगरी पुलिङ्गी विशेषण कालो, मोटो र होचोको प्रयोगले वाक्यहरूमा लिङ्गगत दृष्टिले त्रुटिपूर्ण वाक्यहरूको निर्माण गरिएको देखिएको छ ।

उपर्युक्त विश्लेषणलाई हेर्दा सतारभाषी विद्यार्थीहरूको व्यतिरेकी अध्ययनबाट प्राप्त तथ्यका आधारमा पूर्वानुमान गरिएका त्रुटिहरूको प्रकृतिसँग मिल्दाजुल्दा देखिएका छन् । यसरी यस्ता प्रकृतिका त्रुटिहरूलाई हेर्दा यी त्रुटिहरू अन्य कुनै कारणले नभई उनीहरूको भाषामा लिङ्गभेद नदेखिनाले नै हो भन्ने अनुमान गर्न सकिन्छ ।

४.१.१.३ भेदक र भेद्यसम्बन्धी त्रुटि

अधिकांश सतारभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठन गर्दा लिङ्गगत प्रयोगमा भेदक र भेद्यसम्बन्धी धेरै त्रुटिहरू गरेको पाइएको छ । नेपाली भाषाको वाक्यगठन गर्दा पुलिङ्गी भेदकका साथमा पुलिङ्गी भेद्य र स्त्रीलिङ्गी भेदकका साथमा स्त्रीलिङ्गी भेद्यको प्रयोग गर्नुपर्नेमा पुलिङ्गी भेदकका साथमा स्त्रीलिङ्गी भेद्य र स्त्रीलिङ्गी भेदकका साथमा पुलिङ्गी भेद्यको प्रयोग गरेर त्रुटिपूर्ण वाक्यहरूको निर्माण गरिएको देखिएको छ । सतारभाषी विद्यार्थीहरूले भेदक र भेद्यसम्बन्धी वाक्यगठनमा गरेका त्रुटिका केही नमुनाहरूलाई उदाहरणस्वरूप निम्नअनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

१. हाम्रो बहिनी भात पकाउँछ ।
२. मेरो बहिनी भोलि स्कूल जाँदैन ।
३. हरिको एउटा सानो छोरी थियो ।

उपर्युक्त नमुनालाई हेर्दा वाक्य १, २ र ३ मा स्त्रीलिङ्गी इकारान्त भेदक क्रमशः हाम्री, मेरी र हरिकी प्रयोग गर्नुपर्नेमा पुलिङ्गी ओकारान्त भेदक मेरो, हाम्रो र हरिको प्रयोग गरेर भेदकसम्बन्धी पनि त्रुटिपूर्ण वाक्यहरूको निर्माण गरेको देखिन्छ ।

माथिको विश्लेषणलाई हेर्दा उक्त त्रुटिहरू उनीहरूको मातृभाषागत व्यवधान र भाषेतर पक्ष तथा अन्य कुनै कारणले गर्दा उत्पन्न भएका हुनसक्ने अनुमान गर्न सकिन्छ । त्यसै गरी सतार भाषाको वाक्यगठनमा लैङ्गिक विभेदजनित क्रियापदको प्रयोग नहुने स्थितिले पनि यस्तो त्रुटि भएको हुनसक्छ । यसरी विश्लेषणमा देखिएका त्रुटिहरू व्यतिरेकी अध्ययनबाट प्राप्त तथ्यका आधारमा पूर्वानुमान गरिएका त्रुटिहरूका प्रकृतिसँग मिल्दाजुल्दा देखिएका छन् ।

सतारभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठन गर्दा देखा परेका लिङ्गगत त्रुटिहरूमा स्त्रीलिङ्गी कर्ताका साथमा पुलिङ्गी क्रियापदको प्रयोग तथा स्त्रीलिङ्गी विशेष्यका साथमा पुलिङ्गी विशेष्यको प्रयोग गरेका साथै स्त्रीलिङ्गी भेदकका साथमा पुलिङ्गी भेदकको प्रयोग गरेको पाइएको छ । वस्तुगत प्रश्नमा समावेश गराइएका दुईओटा मानवेतर स्त्रीलिङ्गी कर्ताका साथमा पनि अधिकांश विद्यार्थीहरूले मानवीय स्त्रीलिङ्गी क्रियापदमा चिह्न

लगाएको पाइएको छ । यसरी विद्यार्थीहरूले गरेका त्रुटिहरूको अध्ययनबाट मात्र यस्ता किसिमका त्रुटि हुन् भनेर प्रस्टसँग भन्न सक्ने स्थिति देखिँदैन ।

४.१.२ वचनगत त्रुटि

वचन सामान्यतया सङ्ख्यासँग सम्बन्धित वाक्यगठनको एक महत्त्वपूर्ण पक्ष हो । सतारभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठन गर्दा वचनगत प्रयोगमा अधिकांश त्रुटि गरेको पाइएको छ । वचनगत त्रुटिहरू पनि विविध पक्षसँग सम्बन्धित रहेका छन् । वचनगत प्रयोगमा गरेका त्रुटिहरूलाई कर्ता र क्रियापद, विशेष्य र विशेषण अनि भेदक र भेद्यसँग सम्बन्धित गरी तीन पक्षमा छुट्ट्याएर हेर्दा निम्नअनुसारका त्रुटिहरू गरेको पाइएको छ :

४.१.२.१ कर्ता र क्रियापदसम्बन्धी त्रुटि

सतारभाषी विद्यार्थीहरूले कर्ता र क्रियापदसम्बन्धी वचनगत त्रुटिहरू प्रशस्त मात्रामा गरेको पाइएको छ । उनीहरूले वाक्यगठन गर्दा कर्ता जुन वचनको छ, त्यही वचनको क्रियापद प्रयोग गर्नुपर्नेमा त्यसो नगरी बहुवचन कर्ताका साथमा एकवचन क्रियापदको प्रयोग गरेर त्रुटि गरेको पाइएको छ । प्रायः एकवचन कर्ताका साथमा चाहिँ एकवचनको क्रियापद नै प्रयोग भएको पाइएको छ । उनीहरूले गरेका त्रुटिपूर्ण वाक्यहरूका केही नमुना तल प्रस्तुत गरिएको छ :

१. दाजुहरू खोलामा नुहाउन जान्छ ।

२. हामीहरू मेला जाने गर्छ ।

३. आमाहरू माछा पकाउँछ ।

प्रस्तुत वाक्य १, २ र ३ मा बहुवचन कर्ता दाजुहरू, हामीहरू र आमाहरूका साथमा बहुवचनको क्रियापद जान्छन्/जानुहुन्छ, गर्छौं र पकाउँनु हुन्छ प्रयोग गर्नुपर्नेमा एकवचनको क्रियापद जान्छ, गर्छ र पकाउँछको प्रयोग गरेर त्रुटिपूर्ण वाक्यको सिर्जना गरेको देखिन्छ ।

माथि उल्लिखित प्रकृतिका त्रुटिलाई विश्लेषण गर्दा उक्त त्रुटिहरू मातृभाषाको व्यवधानबाट मात्र नभई भाषेतर पक्ष तथा अन्य कुनै कारणले गर्दा उत्पन्न भएका हुनसक्ने अनुमान गर्न सकिन्छ ।

४.१.२.२ विशेष्य र विशेषणसम्बन्धी त्रुटि

अधिकांश सतारभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठन गर्दा वचनगत प्रयोगमा विशेष्य र विशेषणसँग सम्बन्धित त्रुटि गरेको पाइएको छ । उनीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठन गर्दा विशेषणसम्बन्धी पनि त्रुटि गरेको पाइएको छ । जुन वचनको विशेषण प्रयोग गर्नुपर्ने हो सो नगरी बहुवचन विशेष्यका साथमा एकवचन (ओकारान्त/इकारान्त) विशेषणको प्रयोग गरेर त्रुटि गरेको पाइएको छ । सतारभाषी विद्यार्थीहरूले विशेष्य र विशेषणसम्बन्धी वाक्यगठनमा गरेका त्रुटिका केही नमुनाहरूलाई उदाहरणस्वरूप निम्नअनुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

१. दिनेशको दिदीभिनाजु बाठो छन् ।
२. उनीहरू हँसिलो छिन् ।
३. मिठोमिठो खानेकुराहरू खान्छौ ।
४. राम्रो राम्रो लुगाहरू लाउँछौ ।

उपर्युक्त नमुनालाई हेर्दा वाक्य १ र २ मा बहुवचन विशेष्य दिदीभिनाजु र उनीहरूका साथमा बहुवचन आकारान्त विशेषण बाठो र हँसिला प्रयोग हुनुपर्नेमा त्यसो नभई ओकारान्त विशेषण बाठो र हँसिलोको प्रयोगले वाक्यहरूमा वचनगत त्रुटि भएको पाइएको छ । त्यसै गरी वाक्य ३ र ४ मा बहुवचन विशेष्य खानेकुराहरू र लुगाहरूका साथमा बहुवचन आकारान्त विशेषण मिठा-मिठा र राम्रा-राम्रा प्रयोग हुनुपर्नेमा एकवचन ओकारान्त विशेषण मिठोमिठो र राम्रो राम्रो प्रयोग गरेर त्रुटिपूर्ण वाक्यहरूको निर्माण गरिएको देखिएको छ ।

उपर्युक्त विश्लेषणलाई हेर्दा सतारभाषी विद्यार्थीहरूको व्यतिरेकी अध्ययनबाट प्राप्त तथ्यका आधारमा पूर्वानुमान गरिएका त्रुटिहरूको प्रकृतिसँग मिल्दाजुल्दा देखिएका छन् । यसरी यस्ता प्रकृतिका त्रुटिहरूलाई हेर्दा यी त्रुटिहरू अन्य कुनै कारणले नभई मातृभाषाको प्रभावले उत्पन्न भएका हुन् भन्ने अनुमान गर्न सकिन्छ ।

४.१.२.३ भेदक र भेद्यसम्बन्धी त्रुटि

सतारभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठन गर्दा वचनगत प्रयोगमा भेदक र भेद्यसम्बन्धी अधिकांश त्रुटिहरू गरेको पाइएको छ । नेपाली भाषाको वाक्यगठन गर्दा भेद्य जुन वचनको छ, भेदक पनि सोही वचनको प्रयोग गर्नुपर्नेमा बहुवचन भेद्यका साथमा एकवचन (ओकारान्त/इकारान्त) भेदकको प्रयोग गरेर अधिकांश ठाउँमा त्रुटि गरेको पाइएको छ । सतारभाषी विद्यार्थीहरूले वाक्यगठन गर्दा वचनगत प्रयोगमा गरेका भेदक र भेद्यसम्बन्धी त्रुटिका केही नमुनाहरू निम्नअनुसार छन् :

१. मेरो बहिनीहरू छैनन् ।
२. हाम्रो दिदीहरू आउनुहन्छ ।
३. मेरो बडाबाहरू दुईजना हुनुहुन्छ ।
४. उसको बुबाआमा बूढा छन् ।

प्रस्तुत नमुनालाई हेर्दा वाक्य १, २, ३ र ४ मा बहुवचन भेद्य बहिनीहरू, दिदीहरू, बडाबाहरू र बुबाआमाका साथमा बहुवचन आकारान्त भेदक मेरो, हाम्रो र उसका प्रयोग गर्नुपर्नेमा एकवचन इकारान्त तथा ओकारान्त भेदक मेरो, हाम्रो र उसको प्रयोग गरेकाले वाक्य त्रुटिपूर्ण भएका छन् । नमुनाका रूपमा प्रस्तुत गरिएका त्रुटिको प्रकृतिलाई हेर्दा उक्त त्रुटिहरू मातृभाषाको व्यवधानबाट उत्पन्न भएका देखिन्छन् । उक्त त्रुटिहरू व्यतिरेकी अध्ययनबाट प्राप्त तथ्यका आधारमा पूर्वानुमान गरिएका त्रुटिको प्रकृतिसँग मिल्दाजुल्दा देखिएका छन् ।

४.१.३ पुरुषगत त्रुटि

अधिकांश सतारभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यगठनमा प्रशस्त मात्रामा पुरुषगत त्रुटि गरेको पाइएको छ । उनीहरूले जुन पुरुषको कर्ता छ, त्यही पुरुषको क्रियापदको प्रयोग गर्नुपर्नेमा प्रथम, द्वितीय र तृतीय सबै पुरुषमा एउटै क्रियापदको प्रयोग गरेर धेरैजसो ठाउँमा त्रुटि गरेको पाइएको छ । सतारभाषी विद्यार्थीहरूले गरेका पुरुषगत त्रुटिका केही नमुनाहरूलाई निम्नअनुसार प्रस्तुत गर्न सकिन्छ :

१. म बनभोज जान्छ ।
२. हामी बनभोज जान्छ ।
३. हामीले धनेलाई भेट्न सकेन ।
४. म दशैमा मामाघर आउँदैन ।

उपर्युक्त त्रुटिका नमुनाहरूलाई हेर्दा वाक्य १ र २ मा प्रथम पुरुषीय कर्ता 'म' र 'हामी' का साथमा प्रथम पुरुषकै क्रियापद जान्छु र जान्छौं प्रयोग गर्नुपर्नेमा त्यसो नगरी वाक्य १ र २ मा तृतीय पुरुषीय क्रियापद जान्छ प्रयोग गरेकाले उक्त वाक्यहरू त्रुटिपूर्ण देखिएका छन् । त्यसै गरी वाक्य ३ र ४ मा प्रथम पुरुषीय कर्ता 'हामी' र 'म' का साथमा सकेनौं र आउँदैन प्रयोग हुनुपर्नेमा त्यसो नभई तृतीय पुरुषीय क्रियापद क्रमशः सकेन र आउँदैन प्रयोग गरेकाले वाक्यगठन त्रुटिपूर्ण देखिएको छ ।

उल्लिखित सतारभाषी विद्यार्थीहरूले गरेका पुरुषगत त्रुटिको प्रकृतिलाई हेर्दा कतिपय त्रुटिहरू मातृभाषाको व्यवधानबाट उत्पन्न भएका देखिए पनि अधिकांश त्रुटिहरू अभ्यासको कमी तथा अन्य भाषेतर पक्षका कारणले गर्दा उत्पन्न भएका छन्, जुन त्रुटिहरू ठम्याउन र निर्याल गर्न कठिन हुने जटिल प्रकृतिका देखिएका छन् ।

४.१.४ आदरगत त्रुटि

सतारभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठनअन्तर्गत आदरगत प्रयोगमा अधिकांश त्रुटि गरेको पाइएको छ । उनीहरूले वाक्यगठन गर्दा कर्ताका आधारमा आदरजनित क्रियापदको प्रयोग नगरेको अवस्था पाइएको छ । आदर गर्नुपर्ने ठाउँमा आदर नगरी आदरको प्रयोग गर्नुपर्ने ठाउँमा आदरको प्रयोग गरेको, सामान्य आदर गर्नुपर्ने ठाउँमा र विशेष आदर गर्नुपर्ने दुबै ठाउँमा एउटै सामान्य आदरार्थी क्रियापदको प्रयोग गरेर त्रुटि गरेको पाइएको छ । त्यसै गरी सम्बन्धपद र नामपदका बीच आदरको मेल नभई वाक्यहरू त्रुटिपूर्ण हुन गएका देखिन्छन् । सतारभाषी विद्यार्थीहरूले वाक्यगठन गर्दा गरेका आदरगत त्रुटिका केही नमुनाहरूलाई निम्नअनुसार प्रस्तुत गर्ने प्रयास गरिएको छ :

१. शिक्षकले राम्रो पढाउँछन् ।

२. काकाहरूले पैसा दिन्छ ।
३. फुपू घर जा ।
४. बुबाले सामान किनेर ल्याउँछ ।
५. आमाले बुबालाई ढोगिदिन्छ ।

उपर्युक्त वाक्यगठनगत त्रुटिका नमुनाहरूलाई हेर्दा वाक्यहरू १, २, ३, ४ र ५ मा रहेका उच्च आदरार्थी कर्ताहरू शिक्षक, काका, फुपू, बुबा र आमाका साथमा उच्च आदरार्थी क्रियापदहरू क्रमशः पढाउनुहुन्छ, दिनुहुन्छ, जानुहुन्छ, ल्याउनुहुन्छ र ढोगिदिनुहुन्छ प्रयोग गर्नुपर्नेमा मध्यम तथा सामान्य आदरार्थी क्रियापदहरू क्रमशः पढाउँछन्, दिन्छ, जा, ल्याउँछ, र ढोगिदिन्छको प्रयोग गरेकाले वाक्यहरू त्रुटिपूर्ण देखिएका छन् ।

सतारभाषी विद्यार्थीहरूले गरेका आदरगत त्रुटिको प्रकृतिलाई हेर्दा अधिकांश त्रुटिहरू मातृभाषाको व्यवधानबाट उत्पन्न भएका पाइएका छन् । त्यसै गरी कतिपय आफ्नो सामाजिक तथा पारिवारिक प्रभावका कारणले पनि उत्पन्न भएका हुनसक्ने अनुमान गरिएको छ । अर्थात् सतारभाषी विद्यार्थीहरूले गरेका अधिकांश त्रुटिहरू व्यतिरेकी अध्ययनबाट प्राप्त भएका तथ्यका आधारमा पूर्वानुमान गरेका त्रुटिहरूको प्रकृतिसँग मिल्दाजुल्दा देखिएका छन् भने कतिपय त्रुटिहरू त्यो भन्दा भिन्न प्रकृतिका पनि पाइएका छन् ।

४.२ समग्रमा वाक्यगठनगत त्रुटिको तथ्याङ्कीय विश्लेषण

प्रस्तुत अध्ययनमा सतारभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठनअन्तर्गत सबैभन्दा बढी त्रुटि गर्ने क्षेत्र पत्ता लगाउने उद्देश्य राखिएको छ । यो उद्देश्य पूर्तिका लागि प्राप्त चार पक्षमा देखिएका त्रुटिहरूलाई छुट्ट्याएर तथ्याङ्कीय विश्लेषण गरिएको छ ।

तालिका नं. २

समग्रमा वाक्यगठनगत त्रुटिको तथ्याङ्कीय विश्लेषण

वाक्यगठन पक्ष	प्राप्त प्रतिक्रिया	ठीक	बेठीक	त्रुटि प्रतिशत
लिङ्ग	१०६०	५७५	४८५	४५.७६
वचन	१०६०	५१५	५४५	५१.४२
पुरुष	७३०	४००	३३०	४५.२०
आदर	७३०	४२०	३१०	४२.४७

उपर्युक्त तालिकामा प्रस्तुत तथ्यलाई हेर्दा सतारभाषी विद्यार्थीहरूले वाक्यगठनअन्तर्गत वचनमा ५१.४२ प्रतिशत त्रुटि गरेका छन् भने त्यसपछि क्रमशः लिङ्गमा ४५.७६ प्रतिशत पुरुषमा ४५.२० प्रतिशत र आदरमा ४२.४७ प्रतिशत त्रुटि गरेको पाइएको छ । वाक्यगठनगत चार पक्ष लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरमा देखिएका त्रुटि प्रतिशतलाई हेर्दा सतारभाषी विद्यार्थीहरूले वचनमा सबैभन्दा बढी त्रुटि गरेको देखिन्छ भने सबैभन्दा कम त्रुटि आदरमा गरेका छन् । वाक्यगठनको सरलता र जटिलतालाई दृष्टिगत गर्दा सतारभाषी विद्यार्थीहरूलाई वचन सबैभन्दा जटिल भएको पाइएको छ । त्यसपछि दोस्रो स्थितिमा लिङ्ग, तेस्रोमा पुरुष र चौथो स्थितिमा आदर रहेको छ । लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरमध्ये सतारभाषी विद्यार्थीहरूलाई आदर कम जटिल लागेको देखिएको छ ।

४.३ लिङ्गका विभिन्न पक्षमा देखिएका त्रुटिहरूको तथ्याङ्कीय विश्लेषण

तालिका नं. ३

लिङ्गका विभिन्न पक्षमा देखिएका त्रुटिहरूको तथ्याङ्कीय विश्लेषण

लिङ्गका विभिन्न पक्षहरू	प्राप्त प्रतिक्रिया	ठीक	बेठीक	त्रुटि प्रतिशत
कर्ता(मानवीय) र क्रिया	३१५	२१०	१०५	३३.३३
कर्ता (मानवेतर सजीव) र क्रिया	१३०	६०	७०	५३.८४
विशेष्य र विशेषण	३१०	१८०	१३०	४१.९३
भेदक र भेद्य	३०५	१२५	१८०	५९.०१

उपर्युक्त तालिकाको लिङ्गगत विभिन्न पक्षमा देखिएको त्रुटि प्रतिशतलाई हेर्दा भेदक र भेद्यमा सबैभन्दा बढी ५९.०१ प्रतिशत त्रुटि गरेको पाइएको छ । कर्ता (मानवेतर सजीव) र

क्रियापदमा ५३.८४ प्रतिशत, विशेष्य र विशेषणमा ४१.९३ प्रतिशत र कर्ता (मानवीय) र क्रियापदमा सबैभन्दा थोरै ३३.३३ प्रतिशत मात्र त्रुटि भएको देखिएको छ ।

यो विश्लेषणलाई हेर्दा सतारभाषी विद्यार्थीहरूले लिङ्गगत विविधि पक्ष कर्ता (मानवीय) र क्रिया, कर्ता (मानवेतर सजीव) र क्रिया, विशेष्य र विशेषण र भेदक र भेद्यमा देखिएका त्रुटि प्रतिशतलाई हेर्दा अन्यका तुलनामा भेदक र भेद्यसम्बन्धी बढी त्रुटि गरेको पाइएको छ । यसरी भेदक र भेद्यसम्बन्धी त्रुटि धेरै गर्नु मातृभाषाको व्यवधानबाट हो भन्ने कुरा अनुमान गर्न सकिन्छ ।

४.४ वचनका विभिन्न पक्षमा देखिएका त्रुटिहरूको तथ्याङ्कीय विश्लेषण

तालिका नं. ४

वचनका विभिन्न पक्षमा देखिएका त्रुटिहरूको तथ्याङ्कीय विश्लेषण

वचनका पक्ष	प्राप्त प्रतिक्रिया	ठीक	बेठीक	त्रुटि प्रतिशत
कर्ता र क्रिया	३९०	२६०	१३०	३३.३३
विशेष्य र विशेषण	२८०	१२५	१५५	५५.३६
भेदक र भेद्य	३९०	१३०	२६०	६६.६७

उपर्युक्त तालिकामा वचनगत विभिन्न पक्षमा देखिएका त्रुटि प्रतिशतलाई हेर्दा भेदक र भेद्यमा ६६.६७ प्रतिशत त्रुटि देखिएको छ भने त्यसपछि क्रमशः विशेष्य र विशेषणमा ५५.३६ प्रतिशत र कर्ता र क्रियापदमा ३३.३३ प्रतिशत त्रुटि गरेको पाइएको छ ।

सतारभाषी विद्यार्थीहरूले वचनका विभिन्न पक्ष कर्ता र क्रिया, विशेष्य र विशेषण र भेदक र भेद्यसँग गरेका त्रुटि प्रतिशतलाई हेर्दा अन्यका तुलनामा भेदक र भेद्यमा सबैभन्दा बढी त्रुटि गरेको पाइएको छ ।

४.५ प्रश्नका आधारमा वाक्यगठनगत त्रुटिहरूको तथ्याङ्कीय विश्लेषण

प्रस्तुत अध्ययन सतारभाषी विद्यार्थीहरूले वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरू पत्ता लगाउने उद्देश्यले गरिएको छ । चार किसिमका प्रश्नावली तयार गरेर सामग्री सङ्कलन गर्दा हरेक प्रश्नावलीबाट प्राप्त भएका त्रुटिका तथ्याङ्क फरक-फरक पाइएको छ । यसरी प्रश्नका

प्रकृतिका आधारमा वाक्यगठनका पक्षमा देखिएका त्रुटिहरूलाई निम्नअनुसार तथ्याङ्कीय व्याख्या तथा विश्लेषणबाट अझ प्रस्ट पार्ने प्रयास गरिएको छ :

४.५.१ लिङ्गगत त्रुटि

तालिका नं. ५

लिङ्गगत त्रुटि

प्रश्नको किसिम	प्राप्त प्रतिक्रिया	ठीक	बेठीक	त्रुटि प्रतिशत
वस्तुगत	४००	२५०	१५०	३७.५
अनुवाद	१९०	११५	७५	३९.४८
सङ्क्षिप्त उत्तरात्मक	२३०	१०५	१२५	५४.३३
स्वतन्त्र लेखन	२४०	१००	१४०	५८.३३

उपर्युक्त तालिकामा देखाइएअनुसार प्रश्नका आधारमा लिङ्गगत त्रुटिको स्थितिलाई हेर्दा स्वतन्त्र लेखनमा ५८.३३ प्रतिशत त्रुटि गरेको पाइन्छ भने सङ्क्षिप्त उत्तरात्मक प्रश्नमा ५४.३४ प्रतिशत त्रुटि देखिएको छ । त्यसै गरी अनुवाद र वस्तुगत प्रश्नमा क्रमशः ३९.४८ र ३७.५ प्रतिशत त्रुटि देखिन्छ । यी सबै विश्लेषणका आधारमा चर्चा गर्दा स्वतन्त्र लेखनसम्बन्धीका त्रुटिहरू धेरै विद्यार्थीले गर्नु भनेको नै सतार भाषामा लैङ्गिक विभेद नदेखिनु हो भन्ने कुरा पुष्टि हुन्छ ।

४.५.२ वचनगत त्रुटि

तालिका नं. ६

वचनगत त्रुटि

प्रश्नको किसिम	प्राप्त प्रतिक्रिया	ठीक	बेठीक	त्रुटि प्रतिशत
वस्तुगत	४००	२३५	१६५	४१.२५
अनुवाद	२००	१०५	९५	४७.५
सङ्क्षिप्त उत्तरात्मक	२३०	९०	१४०	६०.८६
स्वतन्त्र लेखन	२३०	८०	१५०	६५.२१

उपर्युक्त तालिकामा प्रश्नका आधारमा वचनगत त्रुटिलाई हेर्दा स्वतन्त्र लेखनमा ६५.२१ प्रतिशत त्रुटि गरेको पाइएको छ भने त्यसपछि क्रमशः सङ्क्षिप्त उत्तरात्मक प्रश्नमा ६०.८६ प्रतिशत, अनुवाद प्रश्नमा ४७.५ प्रतिशत र वस्तुगत प्रश्नमा ४१.२५ प्रतिशत त्रुटि गरेको पाइन्छ । यसरी तथ्यका आधारमा विश्लेषण गर्दा सतारभाषी विद्यार्थीहरूले उत्पादनात्मक प्रकृतिका प्रश्नमा वचनगत त्रुटि बढी गरेको पाइएको छ । त्यस्तै पहिचानात्मक प्रकृतिका प्रश्नमा भने कमै त्रुटि गरेको पाइएको छ ।

४.५.३ पुरुषगत त्रुटि

तालिका नं. ७

पुरुषगत त्रुटि

प्रश्नको किसिम	प्राप्त प्रतिक्रिया	ठीक	बेठीक	त्रुटि प्रतिशत
वस्तुगत	३५५	२२५	१३०	३६.६१
अनुवाद	१३०	५०	८०	६१.५३
सङ्क्षिप्त उत्तरात्मक	१२५	५५	७०	५६
स्वतन्त्र लेखन	१२०	६६	५४	४५

माथि उल्लिखित पुरुषगत त्रुटिलाई प्रश्नगत आधारमा हेर्दा अनुवादमा ६१.५३ प्रतिशत त्रुटि देखिएको छ भने त्यसपछि क्रमशः सङ्क्षिप्त उत्तरात्मक प्रश्नमा ५६ प्रतिशत, स्वतन्त्र लेखनमा ४५ प्रतिशत र वस्तुगत प्रश्नमा ३६.६१ प्रतिशत त्रुटि गरेको देखिएको छ ।

सतारभाषी विद्यार्थीहरूले वाक्यगठनका क्रममा गरेका सबै पुरुषगत त्रुटिहरूलाई हेर्दा उत्पादनात्मक प्रकृतिका प्रश्नमा बढी र स्वतन्त्र उत्पादनात्मक प्रश्नमा कम त्रुटि गरेको देखिन्छ ।

४.५.४ आदरगत त्रुटि

तालिका नं. ८

आदरगत त्रुटि

प्रश्नको किसिम	प्राप्त प्रतिक्रिया	ठीक	बेठीक	त्रुटि प्रतिशत
वस्तुगत	३६५	२५५	११०	३०.१३
अनुवाद	११५	३५	८०	६९.५६
सङ्क्षिप्त उत्तरात्मक	१२०	८५	३५	२९.१६
स्वतन्त्र लेखन	१३०	५०	८०	६१.५३

माथि उल्लिखित तालिकामा प्रस्तुत आदरगत त्रुटिलाई प्रश्नका आधारमा हेर्दा अनुवादमा ६९.५६ प्रतिशत त्रुटि गरेको पाइएको छ । त्यसपछि क्रमशः स्वतन्त्र लेखनमा ६१.५३ प्रतिशत, वस्तुगत प्रश्नमा ३०.१३ प्रतिशत र सङ्क्षिप्त उत्तरात्मक प्रश्नमा सबैभन्दा थोरै २९.१६ प्रतिशत त्रुटि गरेको देखिन्छ ।

यसरी प्रश्नगत आधारमा सम्पूर्ण प्रकृतिका प्रश्न र सतारभाषी विद्यार्थीहरूले गरेका वाक्यगठनसम्बन्धी त्रुटिलाई हेर्दा वस्तुगत प्रश्नका तुलनामा अनुवाद , सङ्क्षिप्त उत्तरात्मक र स्वतन्त्र लेखनात्मक प्रश्नमा क्रमैसँग बढी-बढी त्रुटि गरेको देखिन्छ । यी प्रकृतिका त्रुटिहरूलाई नियाल्दा सतारभाषी विद्यार्थीहरूलाई नेपाली वाक्यगठनमा मातृभाषाको व्यवधानबाट यस्ता खालका त्रुटिहरू हुने गरेको कुरा तालिकाको विश्लेषणबाट निष्कर्ष दिन सकिन्छ ।

अध्याय : पाँच

निष्कर्ष र सुभाष

५.१ निष्कर्ष

पहिलो वा दोस्रो तथा विदेशी जुनसुकै भाषा सिकाइका क्रममा पनि प्रशस्त त्रुटि पाइने गर्दछन् । पहिलो र दोस्रो भाषा सिकाइका क्रममा देखिने त्रुटिका प्रकृति फरक फरक भए तापनि विनात्रुटि कुनै पनि भाषा सिकाइ असम्भवप्राय हुन्छ । पहिलो भाषाको सिकाइका क्रममा हुने गरेका त्रुटिहरू प्रायः लक्ष्य भाषा तथा कथ्य भाषाबाट बढी प्रभावित हुनका साथै कतिपय त्रुटिहरू भाषेतर प्रभावबाट हुने गर्दछन् । तर दोस्रो भाषा सिकाइका क्रममा हुने गरेका त्रुटिहरू लक्ष्य भाषा भन्दा बढी स्रोतभाषा (मातृभाषा) को व्यवधानबाट उत्पन्न भएका देखिन्छन् । मानिसले गरेका कुनै पनि कामका कमजोरी औँल्याउन जति सजिलो हुन्छ त्यती ती कमजोरी हटाउने उपाय पत्ता लगाउन गाह्रो हुन्छ । भाषाशिक्षण गर्दा शिक्षार्थीले गर्ने त्रुटिहरू अध्ययन गर्न र खोजी गर्न सजिलो भए पनि निराकरण गर्नका लागि उपयुक्त तरिका पत्ता लगाउनु निश्चय नै कठिन कार्य हो ।

त्रुटिलाई परम्परागत रूपमा असफलताको प्रतीक मान्दै आइएको भए तापनि जब मनोवादी सम्प्रदायको उदय भयो तब यसलाई सिकाइ प्रक्रियाको सङ्केतका रूपमा लिन थालिएको पाइन्छ । विशेषतः संरचनावादीहरूले व्यतिरेकी विश्लेषणलाई बढी महत्त्व दिइएको पाइन्छ भने मनोवादीहरू त्रुटि विश्लेषणलाई भाषा शिक्षणका क्रममा विद्यार्थी केन्द्रित विधिका रूपमा प्रयोग गर्नुपर्दछ भन्दछन् । यसरी त्रुटिविश्लेषण आजको अवस्थासम्म आइपुग्दा निकै सफल, सार्थक एवम् विकसित सिद्ध भएको छ । यसले विद्यार्थीहरूको सिकाइ प्रक्रिया, त्रुटि क्षेत्र र शिक्षण विधिलाई समेत पहिचानगर्न पूर्णतः मद्दत गर्ने भएकाले यसको दिनानुदिन गरिमा उच्च हुँदै गएको कुरालाई अस्वीकार गर्न सकिँदैन ।

सीमित स्रोत र साधनको अभाव तथा उद्देश्यको सीमाङ्कनका कारण कक्षा सातमा अध्ययनरत सतारभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूमा आधारित भएर अध्ययन गरिएको छ । यस शोधमा सतारभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठन गर्दा गरेका लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरगत त्रुटिहरू विभिन्न प्रकृतिका देखिएका छन् । यी पक्षलाई प्रस्ट पार्नका लागि निष्कर्षका रूपमा बुँदागत प्रस्तुत गर्ने प्रयास गरिएको छ :

क) सतारभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठनअन्तर्गत गरेका त्रुटिहरूमा स्त्रीलिङ्गी कर्ताका साथमा पुलिङ्गी क्रियापदको प्रयोग गरेको पाइएको छ । कतिपय त्रुटिहरूमा स्त्रीलिङ्गी विशेष्यका साथमा पुलिङ्गी विशेषण शब्दको प्रयोग गरेर पनि अधिकांश त्रुटिहरू गर्ने गरेको पाइएको छ । त्यसै गरी मानवेतर स्त्रीलिङ्गी कर्तामा मानवीय स्त्रीलिङ्गी क्रियापदको प्रयोग गरेर पनि वाक्यगठन गर्ने सन्दर्भमा प्रशस्त मात्रामा त्रुटिहरू गरेको पाइएको छ । यस्ता प्रकारका त्रुटिहरू सतारभाषी विद्यार्थीहरूले गर्नाको मुख्य कारण कर्ताअनुसार तथा लिङ्गअनुसार क्रियापदमा कुनै फरक नदेखिनु नै हो ।

ख) वचनगत त्रुटिहरूमा अधिकांश त्रुटिहरू बहुवचन विशेष्यका साथमा एकवचन विशेषणको प्रयोग गरेर हुन गएको पाइएको छ । त्यसै गरी बहुवचन भेद्यका साथमा एकवचन भेदकको प्रयोग गरेर पनि त्रुटि गरेको पाइएको छ । यसका साथै कतिपय त्रुटि बहुवचन कर्ताका साथमा एकवचनको क्रियापद प्रयोग गरेर हुने गरेको पाइएको छ । सतारभाषी विद्यार्थीहरूले अधिकांश मात्रामा यस्ता त्रुटि गर्नुमा मुख्यतः मातृभाषाको प्रभावबाट नै हो भन्न सकिन्छ । किनभने उनीहरूको मातृभाषामा एकवचन र बहुवचनलाई जनाउनका लागि एउटै समान क्रियापदको प्रयोग हुने गरेको पाइन्छ ।

ग) अधिकांश पुरुषगत त्रुटिहरू प्रथम पुरुष कर्ताका साथमा द्वितीय पुरुष तथा तृतीय पुरुषको क्रियापद प्रयोग गरेर हुन गएको पाइएको छ । त्यसै गरी कतिपय त्रुटिहरू द्वितीय पुरुष कर्ताका साथमा तृतीय पुरुषको क्रियापद र तृतीय पुरुष कर्ताका साथमा प्रथम पुरुषबोधक क्रियापदको प्रयोग गरेर त्रुटि गरेको पाइन्छ ।

यसरी उनीहरूले गरेका पुरुषसम्बन्धी त्रुटिहरूलाई विश्लेषण गरी हेर्दा अधिकांश त्रुटिहरू मातृभाषाको प्रभावले गर्दा भएका र केही त्रुटिहरू चाहिँ अध्ययन र अभ्यासको कमीका कारणले गर्दा भएका हुन् भन्न सकिन्छ ।

घ) नेपाली भाषाको वाक्यगठनका सन्दर्भमा सतारभाषी विद्यार्थीहरूले आदरसम्बन्धी पनि प्रशस्तै मात्रामा त्रुटि गरेको पाइन्छ । प्रायजसो उच्च आदरार्थी क्रियापदको प्रयोग गर्नुपर्ने ठाउँमा निम्न आदरार्थी क्रियापदको प्रयोग गरेर त्रुटि गरेको पाइएको छ । आदर गर्नुपर्ने ठाउँमा आदर नगरेको, आदर गर्नुपर्ने ठाउँमा आदरजनित क्रियापदको प्रयोग गरेको पाइएको छ । यसरी सतारभाषी विद्यार्थीहरूले गरेका आदरगत त्रुटिको प्रकृतिलाई हेर्दा

अधिकांश त्रुटिहरू मातृभाषागत व्यवधानबाट नै उत्पन्न भएका पाइएका छन् । त्यस्तै कतिपय त्रुटिहरू विद्यार्थीहरूकै पारिवारिक तथा सामाजिक वातावरणका प्रभावले गर्दा उत्पन्न भएका हुन् भन्ने निष्कर्ष निकाल्न सकिन्छ ।

ड) सतारभाषी विद्यार्थीहरूबाट प्राप्त त्रुटिहरूको प्रकृतिलाई हेर्दा अधिकांश त्रुटिहरू मातृभाषाको व्यवधानबाट उत्पन्न भएका देखिएका छन् भने कतिपय त्रुटिहरू भाषिक कमजोरी र अभ्यासका कमीबाट उत्पन्न भएका देखिन्छन् । यी सबैकुराको विश्लेषण गर्दा यस्ता प्रकृतिका त्रुटिहरू के कस्ता हुन् भनी आकलन गर्नसमेत कठिन भएको छ । यस्ता प्रकृतिका त्रुटिहरू विशेष गरी पुरुषगत रहेका छन् ।

च) एउटा वाक्यमा वाक्यतात्त्विक सङ्गति मिलाए पनि क्रमिक रूपमा अर्को वाक्यमा सोही प्रकृतिको वाक्यतात्त्विक सङ्गति बिगार्ने जस्ता त्रुटिहरू पनि सतारभाषी विद्यार्थीहरूमा देखिएका छन् ।

छ) वाक्यगठनअन्तर्गत त्रुटिविश्लेषणका लागि सीमाङ्कन गरिएका पक्ष लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरमध्ये सतारभाषी विद्यार्थीहरूले लिङ्ग र वचनमा सबैभन्दा बढी त्रुटि गरेको पाइएको छ ।

ज) वाक्यगठनको सरलता र जटिलताको क्रमलाई विचार गर्दा सतारभाषी विद्यार्थीहरूलाई वचन सबैभन्दा जटिल भएको पाइएको छ । त्यसपछि क्रमशः दोस्रो स्थितिमा लिङ्ग, तेस्रामा पुरुष र चौथामा आदर यिनीहरूका लागि कम जटिल भएको देखिएको छ ।

झ) वाक्यगठनका क्रममा सतारभाषी विद्यार्थीहरूले गरेका त्रुटिका आधारमा हेर्दा सामुदायिक विद्यालयका तुलनामा आवासीय विद्यालयका विद्यार्थीहरूले धेरै त्रुटि गर्ने गरेको पाइएको छ । यसको परिणाम आवासीय विद्यालयमा पढाइ हुने विषयहरू नेपाली बाहेक अरू अङ्ग्रेजी माध्यमका हुनुनै हो । निष्कर्षमा भन्नु पर्दा दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली सिकने विद्यार्थीहरूले यस्ता प्रकारका त्रुटिहरू गर्नुमा मातृभाषाको प्रभाव, उचित शिक्षकको कमी, प्रतिकूल वातावरण, विद्यालयको भौतिक तथा व्यवस्थापन पक्ष कमजोर हुनु, अभ्यासको कमी आदि कारणहरू हुन सक्छन् भन्ने कुरा अनुमान गर्न सकिन्छ ।

५.२ सुभावाहरू

भाषा सिकाइका क्रममा त्रुटि एक स्वाभाविक प्रक्रिया हो । भाषा सिकाइ कठिन कार्य भएकाले नै जुनसुकै भाषा पनि एकै पटकमा सजिलैसँग सिक्न सिकाउन सम्भव हुँदैन । बालकले आमाको काखबाटै सिकेको (पहिलो) भाषा त त्रुटिरहित हुन सक्तैन भने दोस्रो भाषाका रूपमा अर्को कुनै भाषा सिक्ने विद्यार्थीहरूको लिखित अभिव्यक्तिमा विविध किसिमका त्रुटिहरू पाइनु स्वाभाविकै हो । दोस्रो भाषा सिकाइका सन्दर्भमा त्रुटि हुनु भनेको एक जटिल विषय नै हो भन्ने कुरामा दुईमत छैन फेरि सबै बालबालिकामा त्रुटिविहीन ढङ्गले भाषा सिक्ने त्यस्तो अद्वितीय क्षमता पनि समान किसिमको रहेको हुँदैन । त्यस्ता भाषिक रूपमा हुने त्रुटिहरूको क्रमिक सुधार र निराकरणको फलस्वरूप मात्रै भाषा सिकाइ र आर्जन दुबै हुँदै जान्छ ।

भाषा मानवीय विचारहरूको आदान-प्रदान गर्ने सशक्त र प्रभावकारी माध्यम भएकाले यसको शुद्धतामा ध्यान दिनुपर्ने हुन्छ । भाषा सिकाइ कार्य आफैमा एक जटिल कार्य भएकाले त्रुटिरहित भाषा सिकाइ कार्य प्रायः असम्भव हुन्छ । नेपाल एक बहुभाषिक राष्ट्र भएकाले यहाँ विभिन्न भाषा-भाषिका वक्ताहरू पाइन्छन् । नेपाली भाषा राष्ट्र भाषा, साझा सम्पर्क भाषा तथा सरकारी कामकाजको भाषा भएकाले पहिलो वा दोस्रो जुनसुकै रूपमा भए पनि नेपालमा बसोबास गर्ने नेपालीहरूले नेपाली भाषा सिक्नुपर्ने हुन्छ । शिक्षार्थीले नेपाली भाषालाई पहिलो भाषाका रूपमा सिक्तैछ भने भाषिक सीप केही सहज वातावरणमा सिक्न सक्छ तर दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली भाषा सिक्नु पर्‍यो भने पहिलो वा मातृभाषाको प्रभावका कारण केही असहज र जटिल हुने देखिन्छ । यसो हुँदा त्रुटि हुने सम्भावना भन्ने बढी हुन्छ ।

यी विभिन्न कुराहरूको विश्लेषणका आधारमा निम्न माध्यमिक तहका सतारभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषालाई दोस्रो भाषाका रूपमा सिक्ता गर्ने त्रुटिहरूका बारेमा जानकारी दिनु आवश्यक देखिन्छ । जसका कारणबाट त्यस्तो कमजोर भाषिक पृष्ठभूमि भएका विद्यार्थीहरूको भाषिक शुद्धताका लागि त्रुटिको न्यूनीकरणमा केही राहत पुग्न सक्छ भन्ने पूर्वानुमान गरिएको छ ।

सतारभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषालाई दोस्रो भाषाका रूपमा सिक्ता वाक्यगठनका क्रममा गर्ने गरेका अधिकांश त्रुटिहरू मातृभाषाको व्यवधानबाट हुने गरेको पाइएको छ । त्यसबाहेक अन्य कतिपय त्रुटिहरू अन्य विविध कारणबाट उत्पन्न हुन सक्छन् । कार्यालयीय कामकाजको भाषा तथा विचार विनिमय गर्ने साभ्ना मान्यता बोकेको नेपाली भाषाको लिखित अभिव्यक्तिमा देखिने गरेका त्रुटिहरूलाई समयमा नै निराकरण नगर्ने हो भने त्यस्ता त्रुटिहरू वृद्धि भई शुद्ध भाषिक प्रयोगमा समस्या रही रहने हुनाले असल शिक्षकको भूमिकामा आफ्नो कर्तव्य बहन गर्ने सबै क्षेत्रका शिक्षक तथा शैक्षिक उन्नयनमा योगदान पुऱ्याउने व्यक्तिहरू सचेत हुनु जरुरी छ । अन्त्यमा यहाँ सतारभाषी विद्यार्थीहरूका अभिव्यक्ति (लिखित वा मौखिक) मा देखिने गरेका त्रुटिहरूको समयमा नै पहिचान पश्चात् निराकरण गरी शुद्ध भाषिक प्रयोगतर्फ उन्मुख गराउनका लागि निम्नअनुसारका सुभावहरू प्रस्तुत गरिएको छ :

क) सतारभाषी विद्यार्थीहरूका अधिकांश त्रुटिहरू मातृभाषाको प्रभावबाट भएको देखिन्छ । यस्ता त्रुटिहरूलाई निराकरण गर्नका लागि सतारभाषी विद्यार्थीहरूलाई पहिलो भाषाका रूपमा नेपाली भाषा सिक्ने वा बोल्ने वक्ताहरूसँग बढी हेलमेल हुने वातावरणको सिर्जना गर्नुपर्दछ । जसका कारण नेपालीभाषी वक्ताले बोलेका शुद्ध वाक्यहरू सुनेर उनीहरूले पनि सोही प्रकृतिका ढाँचालाई नक्कल गर्दै जान्छन् यसो गर्दा थाहै नपाईकन उनीहरूको कमजोरी क्रमशः हट्न गई नेपाली भाषासम्बन्धीको ज्ञानको क्षेत्र फराकिलो हुँदै जान्छ ।

ख) दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली सिक्ने विद्यार्थीहरूसँगसँगै बसेर सिकाउनु पर्ने परिस्थितिमा शिक्षकले उनीहरूका त्रुटि हुनसक्ने क्षेत्र पहिचान गरी त्यस्ता शब्दको प्रयोग, उच्चारण, वाक्यगठन आदि क्षेत्रमा विशेष जोड दिई सिक्न सक्ने अनुकूल वातावरण सिर्जना गरिदिनु आवश्यक हुन्छ । उनीहरूमा मनोवैज्ञानिक असर हुने किमिको व्यवहार नगरी मनोवैज्ञानिक ढाडस दिइएर शिक्षण सिकाइ प्रक्रियालाई अगाडि बढाउनु पर्दछ ।

ग) सतारभाषी विद्यार्थीहरूले अधिकांश त्रुटिहरू क्रियापदमा गर्ने गरेको पाइएकाले यस्ता त्रुटिहरूको निराकरणका लागि शिक्षकले पदसङ्गतिसम्बन्धी प्रशस्त अभ्यास गराउनु पर्दछ ।

घ) नेपाली भाषाप्रतिको उपेक्षित मानसिकताका कारण नेपाली भाषालाई उपेक्षित भावनाले हेर्ने गरेको पाइन्छ । नेपाली पनि भाषा हो र ! यसलाई त जसरी लेखे पनि हुन्छ, जसरी

बोले पनि हुन्छ भन्ने कमजोर मानसिकताको विकास हुन दिनुहुँदैन । यस्तो भावना नेपाली भाषाको प्रगतिको बाधक हुने हुँदा नेपाली भाषाको उन्नति र स्तरीयता कायम हुन सक्दैन ।

ड) वाक्यगठनसम्बन्धी त्रुटिको न्यूनीकरणका लागि सैद्धान्तिक व्याकरणको धारणा व्याख्यान विधिद्वारा प्रस्तुत गर्नुको सट्टा प्रयोगमूलक अभ्यासमा जोड दिनाले विद्यार्थीहरूले गर्ने त्रुटि कम गर्न सकिन्छ ।

च) सीमित समय र निर्धारित पाठ्यपुस्तकहरूबाट मात्र विद्यार्थीहरूलाई भाषामा पोख्त बनाउन नसकिने भएकाले उनीहरूलाई विभिन्न किसिमका मौखिक तथा लिखित सहकार्यकलापहरू (वादविवाद, वक्तृताकला, निबन्धलेखन, कवितालेखन ...) मा सरिक गराउनु पर्दछ ।

छ) शिक्षण गर्नुपर्ने व्याकरणिक एकाइलाई वातावरणसँग संयोजन गराई वातावरणसँग मिल्ने खालको उच्चारण, वाक्यगठन र वर्णविन्यासका सामग्री तयार गरी शिक्षार्थीहरूलाई प्रयोग गर्न लगाउने, शिक्षकले पनि प्रयोगात्मक, प्रदर्शन र प्रश्नोत्तर विधिको प्रयोग गरी शिक्षण गर्ने गर्नुपर्दछ ।

ज) नेपालका अधिकांश विद्यालयहरूमा त्यसमा पनि आवासीय विद्यालयहरूमा तालिम प्राप्त शिक्षकको आवश्यकता छ, किनभने तालिम प्राप्त शिक्षकले नै विद्यार्थीहरूका मनोवैज्ञानिक धारणाहरू बुझेर अध्ययन गराउन सक्दछन् । आजको समयसम्म आइपुग्दा पनि नेपाली भाषालाई जसले पढाए पनि हुन्छ र आफैँ पढे पनि हुन्छ भन्ने भावना रहेकै छ, जसका कारण अन्य विषयका शिक्षकहरूले पनि काम चलाउ विषयका रूपमा लिएर नेपाली विषय शिक्षण गर्ने गरेका छन् । यस्तो गलत मानसिकताका कारण नेपाली भाषामा अझ त्रुटिहरू देखिइरहेका छन् ।

झ) विद्यार्थीहरूमा भएका त्रुटिहरूको निराकरणका लागि बढी गृहकार्य दिने र विद्यार्थीहरूलाई नै बढी सक्रिय बनाई भाषाको लिखित प्रयोगमा प्रतिस्पर्धाको स्थिति सिर्जना गरी शुद्ध भाषिक प्रयोग गर्ने शिक्षार्थीहरूलाई अझ शुद्ध प्रयोगमा जोड दिन हौसला प्रदान गरी भाषा सिकाइमा उत्प्रेरित पार्ने खालका क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्नुपर्दछ ।

ब) व्याकरण भनेको भाषामा एकरूपता ल्याउने कसी हो । कुनै पनि भाषामा व्याकरणले भाषालाई स्तरीय र शुद्ध बनाउन धेरै ठूलो भूमिका खेलेको हुन्छ । साँच्चै भन्ने हो भने व्याकरण निरस विषय भए तापनि भाषामा यसको स्थान धेरै उच्च रहेको हुन्छ । अतः व्याकरण शिक्षण गर्दा प्रदर्शन विधि, आगमन विधि, व्याख्यान विधि आदिको आवश्यकताअनुसार प्रयोग गरी समस्या हटाउन सकिन्छ ।

ट) आवासीय विद्यालयहरूमा नेपाली विषय बाहेकका अन्य सबै विषयहरू अङ्ग्रेजी भाषामा पढ्नु पर्ने भएकाले नेपाली भाषा विद्यार्थीहरूका लागि बोझ साबित भएको छ । जसले गर्दा पढ्नमा रुचि नहुने, यो विषयको केही पनि मान्यता छैन भन्ने गलत धारणा बसेकाले पनि आवासीय विद्यालयका विद्यार्थीहरू नेपाली विषयमा कमजोर देखिएका हुँदा नेपाली भाषाको महत्त्व र आवश्यकताका बारेमा कक्षामा बुझाइदिने गर्नुपर्दछ ।

ठ) कक्षाकोठा शिक्षणका क्रममा शिक्षकले भाषाका चार आधारभूत सीपहरू सुनाइ, बोलाइ, लेखाइ र पढाइलाई एकीकृत रूपमा शिक्षण गर्नुपर्दछ ।

ड) शिक्षकहरूका हक, हित र पेसालाई सुरक्षित तथा ग्यारेन्टी गरिनु पर्दछ । यदि यस्तो भएन भने शिक्षकहरूमा आलस्यता र नैराश्य उत्पन्न भई पढाइप्रतिको चासो कम हुन्छ । यस्तो स्थितिको सिर्जना भएमा विद्यार्थीहरू प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपमा पछाडि पर्दछन् ।

ढ) नेपालका अधिकांश विद्यालयहरूमा आजभोलि पनि परम्परित रूपमा रहेको निगमन विधिलाई नै सर्वोपरि मानी रटाउने परिपाटी रहेको छ । आजका विद्यार्थीहरूलाई रटाउने भन्दा पनि समयानुकूल ढङ्गबाट बुझाउने शिक्षण गराउन सम्बन्धित निकायको ध्यान जानु आवश्यक देखिन्छ ।

ण) भाषा शिक्षकले कक्षा व्यवस्थापन गर्दा सकेसम्म फरक-फरक मातृभाषा भएका विद्यार्थीहरूलाई मिसाएर समूहको निर्माण गरी शिक्षण गरिनुपर्दछ । यसो हुँदा उनीहरू आ-आफ्नो मातृभाषा बोल्नको सट्टा सम्पर्क भाषाका रूपमा रहेको नेपाली भाषाकै प्रयोग गर्न पुग्दछन् । भाषा भन्ने कुरा जति बढी प्रयोग गरियो त्यति बढी सिक्किने हुँदा क्रमशः उनीहरूले गर्ने त्रुटिहरू कम हुँदै जान्छन् ।

त) जुनसुकै सीप विकासका लागि जग बलियो हुनै पर्छ । उच्च शिक्षासम्म पुग्न दक्ष, योग्य, कुशल भाषाविज्ञ बन्न, भाषा शिक्षणमा सक्षम हुन र भाषाको सही प्रयोगकर्ता हुन तल्लो तहदेखि नै सीपलाई आधार मानिने हुँदा सानै कक्षादेखि व्याकरण शिक्षणलाई प्रभावकारी बनाउनुपर्दछ । व्याकरणिक ज्ञानमा स्तरअनुसार प्रस्ट पार्न सकियो भने उनीहरूबाट हुनसक्ने त्रुटि कम गराउन सकिन्छ ।

थ) सम्भव भएसम्म दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली भाषा शिक्षण गर्दा विद्यार्थीहरूको पहिलो तथा मातृभाषाका बारेमा पनि ज्ञान भएको भाषा शिक्षकलाई भाषा शिक्षण गराउन लगाउने वातावरण उपलब्ध भएको खण्डमा विद्यार्थीहरूले उत्पादनशील अभ्यासको मौका पाउन सक्छन् जसबाट त्रुटिहरू कम गराउन सकिन्छ ।

द) विद्यालय भित्र तथा सम्भव भएसम्म विद्यालय बाहिर पनि सम्पर्कको माध्यमका रूपमा नेपाली भाषालाई प्रयोग गर्नका लागि प्रोत्साहित गर्नुपर्दछ । यसले गर्दा सतारभाषी विद्यार्थीहरूलाई नेपाली भाषाको प्रयोगमा अलमलिने स्थिति आउँदैन ।

ध) प्राथमिक र निम्न माध्यमिक तहमा नेपाली भाषाको शिक्षणमा अपेक्षित सुधार नभएसम्म माध्यमिक तहका सतारभाषी विद्यार्थीहरूमा शुद्ध नेपाली प्रयोगको अपेक्षा गर्न कठिन नै देखिन्छ । भाषालेखन सीपमूलक विषय भएकाले अभ्यासद्वारा क्रमशः त्रुटि निराकरण गर्दै र सुधार गर्दै जानु अपरिहार्य देखिन्छ ।

न) शिक्षकले कक्षा शिक्षण गर्दा बालमनोविज्ञानलाई ध्यानमा राखेर शिक्षण गरिनुपर्दछ ।

प) नेपाली भाषा व्याकरणका विभिन्न पक्षहरूमा बढी जोड दिइनुपर्ने गरी भाषा पाठ्यक्रम र पाठ्यपुस्तकको निर्माण गरिनुपर्दछ ।

फ) यस तहका विद्यार्थीहरूले वाक्यगठन जस्तो सामान्य कुरामा पनि त्रुटि गरेका छन् तसर्थ त्यस्ता त्रुटिपक्षहरूलाई राम्ररी पहिचान गरेर निराकरणका उपायहरूमा ध्यान दिई शिक्षण गर्नुपर्ने ।

ब) कक्षा शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्दा मात्र औपचारिक भाषा बोले हुन्छ, अरू बेला अनौपचारिक कथ्य भाषा बोले हुन्छ भन्ने गलत मानसिकताको अन्त्य गरी विविध

विषय शिक्षण र समग्र मानव व्यवहारमा समेत शुद्ध र स्तरीय नेपाली भाषा प्रयोगको अवस्था सिर्जना गर्न सम्बन्धित पक्षले ध्यान दिनुपर्ने देखिन्छ ।

भ) दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली भाषा प्रयोग गर्ने सतारभाषी विद्यार्थीहरूलाई ध्यानमा राखेर विशेष किसिमको पाठ्यक्रम तयार गरी धेरै समय, विशेष विधि, बढी अभ्यास र खास शैक्षिक सामग्री प्रयोग गर्दै शिक्षण गराउनु आवश्यक छ ।

५.३ थप अध्ययनको आवश्यकता

प्रस्तुत शोधमा भापा जिल्लाको बैगुन्धुरा र महाभारा गा.वि.स.का कक्षा सातका सतारभाषी विद्यार्थीहरूबाट प्राप्त सामग्रीका आधारमा अध्ययन विश्लेषण गरी निष्कर्ष दिइएको छ । सीमित विद्यार्थीहरूबाट प्राप्त सीमित सामग्रीका आधारमा सीमित क्षेत्रमा अध्ययन गरिएकाले नेपाली भाषाको विभिन्न पक्षमा देखिने त्रुटिहरूलाई यस अध्ययनले समेट्न सकेको छैन । अध्ययन गर्ने सिलसिलामा उनीहरूको अभिव्यक्तिमा अन्य विविध पक्ष (उच्चारणगत, वर्णविन्यासगत, पठनबोधगत, व्याकरणकोटिगत) सँग सम्बन्धित विभिन्न किसिमका त्रुटिहरू देखिँदादेखिँदै पनि यो एक लघु अध्ययन मात्र भएकाले र आफ्नो उद्देश्य तथा सीमाभन्दा बाहिर भएकाले यो अध्ययनमा तिनीहरूलाई समावेश गराइएको छैन । त्यसैले सम्बन्धित क्षेत्रमा अन्य विस्तृत अनुसन्धानमूलक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्ने आवश्यकता महसुस भएको छ ।

प्रस्तुत अध्ययनमा खासगरी पहिलो भाषाको प्रभाव उनीहरूको संस्कारगत प्रयोगका कारण वाक्यगठनमा प्रायजसो बहुवचन कर्तासँग एकवचनको क्रियापद, स्त्रीलिङ्गी कर्तासँग पुलिङ्गी क्रियापद, प्रथम पुरुषीय कर्तासँग द्वितीय पुरुषीय क्रियापद, उच्चआदरार्थी कर्तासँग अनादरवाची क्रियापदको प्रयोग आदि जस्ता त्रुटिहरू देखिएका भए तापनि भाषेतर पक्ष (विधि, प्रेरणा, रुचि, सामग्री, वातावरण, समय, स्तर) ले पनि सिकाइमा प्रभाव पार्ने हुनाले यी पक्षहरूका प्रभावबाट हुनसक्ने त्रुटिका बारेमा थप अध्ययनको आवश्यकता महसुस भएको छ ।

५.४ शैक्षिक प्रयोजन

निम्न माध्यमिक तहको पाठ्यक्रम निर्मातालाई समयअनुसार पाठ्यक्रम परिष्कार र परिमार्जन गर्न यसले सहयोग पुऱ्याउने छ । शिक्षकलाई शिक्षार्थीको आवश्यकता र समय अनुरूपको शिक्षण प्रक्रिया सञ्चलन गर्न मार्गनिर्देश गर्दछ । नेपाली भाषा मातृभाषा नभएका विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषा सिक्ने क्रममा गर्ने त्रुटिलाई निराकरण गर्न यसले मद्दत पुऱ्याउने छ । भाषा शिक्षणलाई प्रभावकारी बनाई शिक्षार्थीलाई भाषिक सीपमा दक्ष बनाउन तथा भाषा शिक्षणमा देखापरेका समस्याहरूको निराकरण गरी सरल र सहज रूपमा भाषा शिक्षण गर्न यसले ठोस सहयोग पुऱ्याउने छ । अनुसन्धानकर्तालाई समेत यसले आफ्नो अध्ययन अनुसन्धान कार्यलाई अगाडि बढाउन मद्दत पुऱ्याउने छ । अन्त्यमा विद्यार्थीहरूले गर्ने त्रुटिलाई कम गर्दै लैजान सहयोग पुऱ्याउने यो एउटा निश्चित उद्देश्यले गरिएको शोधकार्य हो । यसले कक्षा सातमा अध्ययनरत सतारभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यगठन गर्दा गर्ने लिङ्ग, वचन, पुरुष, र आदरगत त्रुटिहरूको अध्ययनमा मात्र सीमित भए पनि शैक्षिक प्रयोजनका दृष्टिले यसको उद्देश्य उपलब्धिपूर्ण छ । समय समयमा यस किसिमका अध्ययन अनुसन्धान हुँदै गएमा नेपाली भाषाको वाक्यगठनमा हुने त्रुटिहरू निराकरण गर्न अधिक मात्रामा सहयोग पुग्नेछ, भन्ने विश्वास गर्न सकिन्छ ।

सन्दर्भसूची

- अधिकारी, हेमाङ्गराज (२०५३), भाषाशिक्षण: केही परिप्रेक्ष्य तथा पद्धति, काठमाडौं :
विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
-(२०५५), समसामयिक नेपाली व्याकरण (दोस्रो संस्करण), काठमाडौं :
रत्नपुस्तक भण्डार ।
-(२०५६), सामाजिक तथा प्रायोगिक भाषाविज्ञान, काठमाडौं :
रत्नपुस्तक भण्डार ।
-(२०६२), सामाजिक र प्रायोगिक भाषाविज्ञान, काठमाडौं : रत्नपुस्तक
भण्डार ।
-(२०६२), समसामयिक नेपाली व्याकरण (तेस्रो संस्करण), काठमाडौं :
विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
- गौतम, हरि (२०६७), भाषा दिग्दर्शन, ओरिएन्टल पब्लिकेसन हाउस प्रा.लि. ।
- ढुङ्गाना, तुलसीप्रसाद (२०६७), प्रायोगिक भाषाविज्ञानका प्रमुख आयाम, काठमाडौं : जुपिटर
प्रकाशक तथा वितरक प्रा.लि. ।
- ने.रा.प्र.प्र.(२०४०), नेपाली बृहत् शब्दकोश (प्रथम संस्करण), काठमाडौं : नेपाल राजकीय
प्रज्ञा प्रतिष्ठान ।
- पन्त, शास्त्रदत्त (२०४१), भाषाका आदिवासी, काठमाडौं : साभा प्रकाशन ।
- भण्डारी, पारसमणि (२०५४), प्रायोगिक भाषाविज्ञानका केही पक्ष, काठमाडौं : विद्यार्थी
पुस्तक भण्डार ।
-(२०६३), स्नातकोत्तर नेपाली शिक्षा शोधविवरण, काठमाडौं : न्यू हिरा
बुक्स इन्टरप्राइजेज ।
-(२०६८), भाषिक अनुसन्धान विधि, काठमाडौं : पिनाकल पब्लिकेसन ।
- श्रीवास्तव, रवीन्द्रनाथ (सन् १९९७), भाषाविज्ञान : सैद्धान्तिक चिन्तन(प्र.सं.), दिल्ली :
राधाकृष्ण प्रकाशन ।
- सिग्दाल, सोमनाथ (२०४८), मध्यचन्द्रिका, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।

परिशिष्ट क

विषयगत प्रश्नहरू

विद्यार्थीको नाम :

कक्षा :

विद्यालयको नाम :

रोल नं.:

१. तलका पुलिङ्गी वाक्यलाई स्त्रीलिङ्गी वाक्य बनाएर लेख्नुहोस् :

क) भाइ कालो छ ।

.....

ख) राम विद्यालय जान्छ ।

.....

ग) नाति बजारमा छ ।

.....

घ) मेरो साथी आयो ।

.....

२. तलका वाक्यलाई बहुवचनमा परिवर्तन गरी लेख्नुहोस् :

क) म खेल्ले गएँ ।

.....

ख) बहिनी राम्री छे ।

.....

ग) गोरु कालो छ ।

.....

घ) छोरीले कविता लेखी ।

.....

३. तलका प्रथम पुरुषका वाक्यलाई द्वितीय पुरुषमा र द्वितीय पुरुषका वाक्यलाई तृतीय पुरुषमा परिवर्तन गरी लेख्नुहोस् :

क) म सिनेमा हेर्न जान्छु ।

.....

ख) हामी परीक्षा दिन जान्छौँ ।

.....

ग) तँ मामाघर जान्छस् ।

घ) तिमी खाना खान्छौ ।

४. तलका वाक्यलाई कर्ताअनुसार आदरको प्रयोग गरी लेख्नुहोस् :

क) दाजु विदेशमा छ ।

ख) आमा भात पकाउँछन् ।

ग) भाइ चकचक गर्नुहुन्छ ।

घ) दिदी चिठी लेख्छे ।

५. तलका वाक्यलाई सतार भाषामा अनुवाद गर्नुहोस् :

क) नाति बजारमा छ ।

ख) रीता स्कुल गई ।

ग) गणेश धेरै मोटो थियो ।

घ) केटी हसिली छे ।

ङ) मेरो भाइ आयो ।

च) गोरुले पानी खायो ।

छ) भाइ खेल्यो ।

ज) मेवा पहेलो छ ।

.....

भ) म पढ्छु ।

.....

६. तपाईं 'दसहरा पर्व' कसरी मनाउनु हुन्छ १० - १५ वाक्यमा लेख्नुहोस् ।

७. कुनै एक शीर्षकमा निबन्ध लेख्नुहोस् :

क) मनपर्ने सर ख) विद्यालय

